

Hint Yarımadasında Türk Mimari İzleri ve Karakteri

Zeynep Cevahirefendioğlu^{1*}, Leyla Suri²

^{1*} İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, (ORCID: 0000-0002-0025-8437), zeynepcvhr@gmail.com

² İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye (ORCID: 2322-5112-21), lsuri@ticaret.edu.tr

(İlk Geliş Tarihi 10 Kasım 2022 ve Kabul Tarihi 25 Ocak 2023)

(DOI: 10.31590/ejosat.1226734)

ATIF/REFERENCE: Cevahirefendioğlu, Z. & Suri, L. (2023). Hint Yarımadasında Türk Mimari İzleri ve Karakteri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (46), 126-150.

Öz

Türkler, tarihleri boyunca yayılımcı bir politika izlemiş ve gittikleri yerlere kültürlerini de taşımışlardır. Hint Yarımadası, Türklerin Orta Asya'dan göç ederek yerleştiği ve yaklaşık 700 yıl hüküm sürdüğü bölgedir. Türkler, Burada çok fazla hizmete imza atmış ve yeni yaşam alanları oluşturmuşlardır. İki kültürün birleşmesi ile yeni bir mimari dil ortaya çıkmıştır. Türk hükümdarlar, imar çalışmalarına önem vermiş, ülkenin en ıssız bölgelerine dahi kervansaray, bahçe, han ve mescit gibi yapılar yaptırarak şehirleşmeyi teşvik etmişlerdir. Türkler, bu üslup ile Hint Yarımadasında çok sayıda mimari eser bırakmıştır. İçlerinde Tac Mahal'in de yer aldığı bu mimari eserlerin çoğu, üstün evrensel değere sahip olmaları nedeni ile Unesco Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Bu çalışmada; Orta Asya'dan Güney Asya bölgesine inen Türklerin bölgede kurduğu devletler, bıraktığı mimari eserler; işlevi, dönüşümü, yapım teknikleri, ve bölge şartlarına göre yapılmış koruma ve restorasyon çalışmaları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hint-Türk Mimarisi, Hint Yarımadası, Türk Devletleri, Güney Asya Türkleri, Türk Mimari Karakteri.

A Study of Turk Architectural Character in Indian Peninsula

Abstract

Turks followed an expansionist policy throughout their history and carried their culture to the places they went. The Indian Peninsula is the region where the Turks migrated from Central Asia and settled for 700 years. With the merging of the two cultures, a new architectural language has emerged. Turkish rulers gave importance to construction works and encouraged urbanization by having buildings such as caravanserais, gardens, inns and mosques built even in the most desolate regions of the country. Most of the structures are on the UNESCO World Heritage List, such as the Taj Mahal. In this study; In the context of conservation and restoration, the states established by the Turks, the architectural artifacts they left, the construction techniques, and the conservation and restoration works made according to the regional conditions were examined.

Keywords: Indo-Turk Architecture, Indian Peninsula, Turk States, South Asian Turks, Turk Architectural Character.

1. Giriş

Türkler tarihleri boyunca, yeryüzünde yaşadıkları veya kısa bir süre konakladıkları bölgelere izler bırakmışlardır. Güney Asya bölgesi, Türk tarihçiliğinde en az araştırılan konulardan biridir. 700 yıla yakın Güney Asya bölgesine hükmeden ve burada büyük devletler kuran Türklerin tarihi üzerinde, yeteri kadar durulmamaktadır (Bayur, 2019). Türkler, günümüz sınırları ile Hindistan, Pakistan, Afganistan'ın bir bölümü, Nepal, Bhutan, Bangladeş, ve Myanmar'ın bir bölümünde hüküm sürmüştür (Gömeç ve Çelikleş, 2019).

Dönemin sınırlarına göre, tüm bölge sadece Hindistan olarak anılmaktadır. Türklerin Hindistan'a hareketi M.S 5. Y.Y döneminde Akhunlar'ın seferleri ile başlamıştır. İslam öncesi dönemde ilk olarak Akhunlar bölgeye gelerek Orta Hindistan'a yerleşmiş ve zamanla sınırlarını genişletmiştir (Bayur, 2019). Daha sonra Kök Türkler de bölgeye gelmiş Akhunlar'ın karşısına çıkmaya cesaretleri olmasa da bölgede varlıklarını 6. Y.Y. ortalarına kadar devam ettirmişlerdir (Gömeç ve Çelikleş, 2019). Yönetimi altına aldığı topraklara hizmet götürme konusunda başı çeken Türkler, bu bölgelerde pek çok hizmete imza atmıştır. Tarihsel süreçte Türk- Hint- sanatı harmanlanarak çok özel eserler ortaya çıkmıştır. Ülkenin en ıssız, gelişmemiş ve güvenlik sorunu yaşanan bölgelerine kervansaray, han ve mescit gibi yapılar yaptırılarak buralarda da şehirleşme teşvik edilmiştir. Bu hassasiyetlerin ve verilen emeklerin sonucu olarak günümüze ulaşmış, bölgeye güzelliğini veren pek çok tarihi yapı bulunmaktadır (Bayur, 2019).

Yapılan literatür araştırmalarında, faydalanılan önemli kaynaklar arasında Gömeç ve Çelikleş (2019) bulunmaktadır. Hint Yarımadası sınırlarında Türk tarihini araştırmışlardır. Türk hanedanlıklarının kurduğu devletler, kronolojik sırasına göre belgelenmiştir. Devlet yapıları ve dönemin siyasi ilişkileri irdelenmiştir. Sultanların mimariye verdiği önem ve bireysel olarak tasarıma bakışlarıyla ilgili, bazı bilgiler verilmiştir. P. Brown (1981) Hindistan'da özellikle İslami dönem mimari eserleri üzerinde bir inceleme yapmıştır. Bayur (2019), Hindistan'da Türk tarihi üzerinde araştırma yapmıştır. Koch (2006), Özellikle Delhi'de bulunan Babürler dönemi mimarisi üzerinde araştırmalar yapmıştır. Eserlerin daha detaylı şekilde, dekoratif öğelerinin incelemesini yaparak, karşılaştırma yapmıştır. Süslemelerde kullanılan motiflerin isimleri paylaşılmıştır. Tahrip olmuş bölümler, fotoğraflanarak belgelenmiştir. Haidar (2008), Indo-Turkish Architecture isimli eserinde, Hindistan'da bulunan Orta Çağ dönemi Türk yapılarını araştırmıştır. McKibben (1994), özellikle Tuğluklar dönemi mimari karakteriyle ilgili aktarımlarda bulunmuştur.

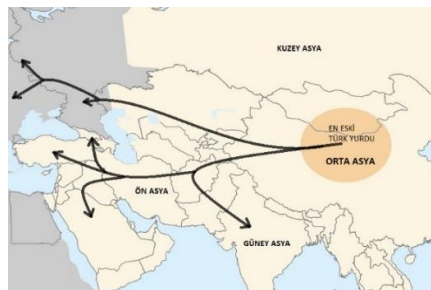
Yapılan bu çalışmada; Güney Asya'nın günümüzde Hindistan ve Pakistan topraklarını kapsayan bölgesinde, Türklerin kurduğu devletler, bıraktığı kültür mirası, eşsiz mimari yapılar ve eserlerin günümüze ulaşana dek gördüğü işlemler araştırılmıştır. Bu çalışma sonucunda, eserlerden bazılarının literatürde mevcut olduğu, bazılarıyla ilgili ise çok az bilgi olduğu tespit edilmiştir.

2. Materyal ve Metot

Araştırmanın materyalini Güney Asya bölgesine yerleşen Müslüman Türklerin bıraktığı mimari eserler oluşturmaktadır. Çalışmanın sınırlarını Türk hükümdarlarının İslam'ı kabul ettikten sonraki dönemi ve coğrafi konumu belirlemektedir. Literatür taramaları kapsamında, bölgeye hakim olan Türk devletleri ve bıraktıkları en önemli mimari eserler tespit edilmiş, bölge mimarisinin Türk mimari karakteri ile olan sentezlenmesi irdelenmiştir. Bölgede kullanılan yapı malzemeleri araştırılmıştır ve devletlerin sahip olduğu tüm eserler, kronolojik sırasına göre listelenmiştir. Yapıların inşa edildiği bölge ile malzeme uyumu araştırılmış, ulaşılan koruma ve restorasyon bilgileri aktarılmıştır.

2.1. Hint Yarımadasında Türkler

Türkler, Kuzey Hindistan'dan başlayarak pek çok bölgeye Türk-İslam sanat ve medeniyet merkezleri kurmuştur. Daha sonra bu gelişme Orta Hindistan'a kadar ilerlemiştir. Müslüman Türkler ilk olarak M.S 10. Y.Y. sonlarında Kuzey Hindistan'a inmeye başlamışlardır. Konargöçer dönemlerinde bile Türkler, uğradıkları yerlere derin izler bırakmışlardır (Bayur, 2019). Türkler Hindistan'ın ikliminden pek hoşlanmasa da, bölgenin stratejik önemi, ipek ve baharat yolu için ticaret kaynağı oluşu, bu toprakları her zaman değerli kılmıştır.

Şekil 1. Türklerin Anayurtlarından Hareketleri. (Figure 1. Movements of Turks from their Homeland.)

Orta Asya'dan göçlere başlayan Türkler Şekil 1'de görüldüğü gibi dünyanın farklı yerlerine yerleşmiştir. Yapılan araştırma, Güney Asya bölgesine göç eden Türkleri kapsamaktadır. Yeni yerler fethedildikçe gelmeye devam eden Türk ordular, artık burada yerleşik düzene geçmeye başlamış ve yerel halk ile iletişim ihtiyacı doğmuştur (Toker, 2022). Zamanla askerlerin kullandığı Türkçe, Farsça ve Arapça sözcükler yerel dil ile harmanlanarak yeni bir dil halini almıştır. Bahsedilen dile de Türkçe "Ordu" kelimesinden gelen "Urdu" adı verilmiştir. Urduca şu an Pakistan'ın resmi dilidir ve Hindistan'ın da büyük bir kısmında konuşulmaktadır (Bayur, 2019). Güney Asya'ya gelen Türk savaşçılar sayesinde Alt-Kıta'nın kuzeyinde İslamiyet çok hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Bu etkileşim

bölge mimarisine ve şehir silüetlerine de yansımıştır. Orta Asya Türklerine özgü olan yüksek eyvanlar ve Hindu yapılarında kullanılan chhatriler (yükseltilmiş, ayaklı küçük kubbeler) cami, türbe gibi eserlerde bir arada görülmeye başlanmıştır. Hindu eserleri içerisinde bulunan dekoratif öğeler, artık tezhib gibi Türk-İslam sanatı süslemeleri ile birlikte kullanılarak iç mimariye yansıtılmıştır.

3. Araştırma Sonuçları ve Tartışma

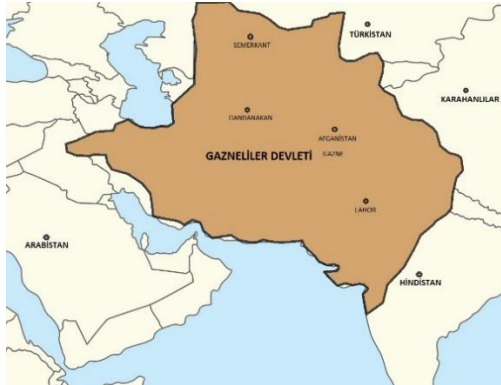
Türkler çok farklı coğrafyaları fethetmiş ve buralarda uzun yıllar hüküm sürmüşlerdir. Kültür mirası bıraktıkları bölgelerden birisi de Hindistan'dır. Araştırma sonucunda Hint yarımadasında devlet kuran Türk hanedanlıkları tespit edilmiş ve tarihsel süreçte hangi mimari unsurları Orta Asya'dan Güney Asya'ya taşıdıkları irdelenmiştir. Mimari eserlerin en önemlileri üzerinden literatür araştırmaları yapılmıştır ve sonucunda yerel mimari ile olan etkileşimin 700 yıla yakın bir süre sonra, artık etkileşim değil yeni bir mimari üslup olması üzerinde durulmuştur.

3.1. Bulgular

Hint yarımadası, Türk medeniyeti ve alıştıkları iklim şartlarına göre çok büyük farklılıklar göstermektedir. Büyük iklim değişiklikleri, insanlar üzerinde fiziksel ve ruhsal etkiler göstermektedir (Boz Demir, Cengiz, 2021). Buna rağmen fetih ruhundan bir şey kaybetmeyen Türkler, tüm Güney Asya kıtasını kapsayan Hindistan'da büyük devletler kurmuştur. Orta Asya ve Türk illerinin iklimi serttir. Alt Kıta ise nemli ve sıcaktır, iklim şartları bölge sebebiyle bölge insanı miskin bir yapıya sahiptir. Kuzeyden gelen, sert ve hareketli bir yapıya sahip olan kavimler, Hindistan'ı kolayca ele geçirebilmişlerdir (Gökçe, 2001). Türklerin yerleştikleri alanlara bıraktıkları mimari eserlere bakılınca, bu toprakları "yurt" etmek istedikleri anlaşılmaktadır. Bölgeyi daha yaşanabilir hale getirmek için çaba göstermişlerdir. Hindistan'a ilk geldiklerinde burası anıt, heykel ve tapınaklarla dolu bir memleket; bundan dolayı ilk yapılan eserlerde, bölge mimarisi ile bir sentez gözlemlenmektedir. Daha sonra bölgeye pek çok Türk yapı ustası getirtildiği aktarılmıştır (Kişmir, 2019). Bölgede hüküm süren Müslüman Türk Hanedanlıkları kronolojik sırasına göre: Gazneliler, Delhi Türk Sultanlığı (Mamluklar, Halaçlar, Tuğluklar, Seyyidler, Lodhiler), ve Babürler olarak tarihe geçmiştir.

3.2. Gazneliler Dönemi Türk Mimari İzleri ve Karakteri (963-1186)

İlk olarak Hint yarımadasına fetihler gerçekleştiren Müslüman Türk savaşçılar, Gazneliler olmuştur. Hindistan'da İslam'ın yayılmasının en büyük etkenlerinden biri yine Gazne devletidir. Gazneliler, adını Alptekin'in fethettiği Gazne şehriden alır (Erdoğan 1991). Şekil 2'de gösterilen devletin sınırları, Türkistan'dan İran'a kadar, Güneyde ise Hindistan'ın Çoğunu içine alacak kadar büyüktür.

Şekil 2. Gazneliler'in hükmettiği en geniş topraklar. (Figure 2. The largest lands ruled by the Ghaznavids.)

Orta Asya'da gerçekleşen siyasi çalkantılar, Şekil 2'de gösterildiği gibi, Gazne devletinin güneye ilerlemesine sebep olmuştur. Gazneli Mahmud babasından kalan bayrağı eline almış ve döneminin en güçlü komutanlarından biri olmuştur. 1001 senesinde ilk Hindistan seferini gerçekleştirmiş (Erdoğan 1996). Sürekli maruz kaldığı saldırılar yüzünden harabe haline gelen Lahor şehri için restorasyon çalışmaları başlatmıştır. Başlatılan çalışmalar 12. Yüzyıla gelindiğinde, şehri bölgenin en önemli kültür merkezi haline getirecektir (Bayur, 2019). 1030 yılında Gazneli Mahmud'un vefatından sonra, başka nitelikli bir lider çıkmadığı için devlet çöküş dönemine girer.

Şekil 3. Pakistan'da Gazneli Eseri. (Figure 3. The Ghaznavid Artifact in Pakistan.)

Şekil 3'te gösterildiği gibi, Gaznelilerin Pakistan sınırları içerisinde kalan sadece bir türbe yapısı vardır. Devletin merkezi Afganistan olduğu için yapıların çoğu Gazne şehri ve çevresindedir. Şekil 4'te gösterilen türbe yapısında, bölgede bulunan taş malzemeler ve turkuaz bezemeler göze çarpmaktadır.

Şekil 4. Gazneliler döneminden kalma bir türbe. (URL 1) (Figure 4. A tomb from the Ghaznavid period. URL 1)

İçerisinde soyluların mezarları olduğu düşünülen yapı Pakistan'ın Hayber-Pakhtunva eyaletinde bulunmaktadır. Pakistan'lı bir arkeolog olan Dr. Dani "Pakistan Through Ages" isimli kitabında; Gazneli Sultanların Sindh ve Pencap seferleri sırasında bu bölgenin coğrafi önem kazandığına dikkat çekilmektedir. Etrafında günümüze ulaşmamış farklı mezar kalıntıları da vardır (URL 1). Yapının çevresindeki ağaçlandırma ve yerleşim yerleri korunmasına yardımcı olmuştur. Tarlaların olduğu bölüm için gelecekte aşırı sulamadan kaynaklı problemler olabileceği gözlemlenmektedir (URL 1). Şekil 5'te gösterilen kare planlı yapıda, kesme ve yontma tuğla işçiliği uygulanmıştır. Dekorasyon amaçlı mavi renkli çiniler kullanılmıştır. Şekil 6'da gösterilen tavanda, mekana sekizgen şekli veren köşe kemerler yapılmıştır. Tarihsel süreçte kubbesini kaybeden yapı, şu an güvenli bir çevreye sahip ve koruma altındadır (URL 1). Türbe yapım tarihinin 9. Yüzyıla dayandığı tahmin edilmektedir.

(Şekil 5. Türbe İçi (URL 1) Figure 5. Inside the Tomb URL 1) Şekil 6. Türbe Tavan (URL 1) (Figure 6. Ceiling of the Tomb URL 1)

Gazneliler dönemi mimari üslubunda, Orta Asya karakteristik özellikleri daha fazla görülmektedir. Zeminden yükselen minareler, kubbe kalıntıları ve turkuaz rengi süslemeler bunu göstermektedir.

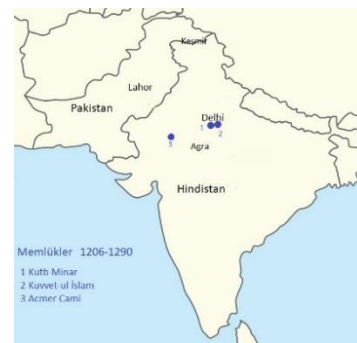
3.3. Delhi Türk Sultanlığı Dönemi Türk Mimari İzleri ve Karakteri (1206-1526)

Gazneliler'in bulunduğu topraklara doğru yayılımcı bir politika izleyen Afgan kökenli Gurlular, Gazne kalesini fethetmiştir fakat Gurluların bekasını ve ilerlemesini sağlayan Türk komutan Kudbeddin Aybek olmuştur (Bayur, 2019). Guri'nin ölümünden sonra Kudbeddin Aybek, bölgede kurulacak Müslüman Türk devleti için hazırlıklara başlayarak devletin merkezini Delhi'ye taşımıştır ve burada yüz yıllarca hüküm sürecek hükümdarlığın temellerini atmıştır (Farooqi 1994). Delhi Türk Sultanlığı, tarihsel süreçte farklı hanedanlıklar tarafından yönetilmiştir; Memlükler, Halaçlar, Tuğluklar, Seyyidler ve Lodhiler. Her dönem, mimari farklı bir noktaya gelmiş ve gelişmeye devam etmiştir.

3.3.1 Memlükler 1206-1290 (Delhi Türk Sultanlığı)

Şekil 7. Memlük Sınırları. (Schwartzberg- Joseph 1978)
(Figure 7. Mamluk Boundaries. Schwartzberg- Joseph 1978)

Şekil 8. Memlük Eserleri
(Figure 8. Mamluk Artifacts)

Şekil 7’de devlet sınırları gösterilen Memlûkler, henüz devleti yeni kurdukları için Delhi ve Lahor gibi başkentleri fethederek yayılım göstermişlerdir (Cöhce, S. 2022). Şekil 8’de, Memlûk döneminde Hint yarımadasında yapılan eserlerin konumları gösterilmiştir.

Şekil 9. Kutb Minar (URL 2) (Figure 9. Qutb Minar URL 2)

Şekil 9’da gösterilen 1193-1197 yılları arasında tamamlanan Kutb Minar, Kudbeddin Aybek tarafından yapılmıştır. Daha sonra İl Tutmuş ve Alaeddin Kılıcı (Kuvvet-ul İslam Cami içerisinde) farklı ekler yaptırmıştır (P.Brown, 1981). Günümüzde bakımsız halde olsa da ihtişamını korumaktadır. Cami’nin içinde ve dışında iki avlusu mevcuttur. Yapının doğu duvarında bu caminin 27 Hindu tapınağının malzemesi ile yapıldığından bahsedilir (URL 2). İç avluda Hindu mimari izleri açık bir şekilde görülmektedir. Diğer hükümdarların yaptırdığı ekler ise İslami karakterdedir. Kuvvet-ul İslam kompleksi içerisinde bulunan eserler ve Jami Mescit, Memlûkler döneminin diğer önemli yapılarıdır.

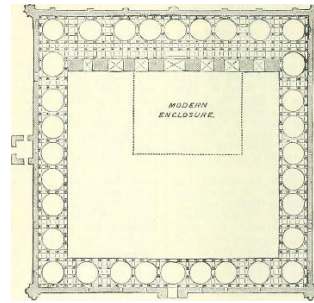

Şekil 10. Acmer Cami (URL 3) (Figure 10. Acmer Mosque URL 3)

İltutmuş Sultan zamanında tamamlanan Acmer Cami (Şekil 10) inşasının 1200 yılına dayandığından bahsedilmektedir. Yapı inşasını Kutbeddin Aybek başlatmıştır ve tasarımcısı Heratlı Ebu Bekir’dir (URL 3). Cami, “Adhai Din Ka Jhonpra” adı ile de anılmaktadır. Urduca iki buçuk günlük yapı anlamına gelen ismi, gerçekten yapının bir kısmının iki buçuk günde yapıldığına inanıldığı için koyulmuştur (Sen, 1999). Erken dönem Hint-İslam mimarisi örneklerinden biridir. Hindistan’ın Rachastan eyaletinde Acmer’de bulunan yapı ülkenin en eski camilerindendir. Şekil 11’de olduğu gibi, bölgede bulunan kalıntılar yapının olduğu yerde daha önce bir tapınak olduğunu ve onların malzemeleri de kullanılarak bir cami inşa edildiğini göstermektedir (Sen, 1999). Günümüze sadece kalıntıları ulaşmıştır. Şekil 12’de gösterilen binanın dış cephesi kare şeklinde ve her bir kenarı 80 metre uzunluğundadır. Uzun ve ince olan sütunlar, simetrik olarak yerleştirilmiştir. Ön cephede bulunan 7 kemerli girişi, İl Tutmuş’un 1230 yıllarında eklettiğine inanılmaktadır (URL 3). Ortada bulunan büyük kemerin üzerine, günümüze tam olarak ulaşamayan iki küçük minare eşlik etmektedir.

Şekil 11. Sütun Detayı (URL 3)
Figure 11. Column Detail (URL 3)

Şekil 12. Plan Yerleşimi (URL 3)
Figure 12. Layout of the Plan (URL 3)

Şekil 13’te gösterilen, kubbeler ve sütunlar ile çevrili olan caminin toplamda 344 sütuna sahip olduğu düşünülmektedir fakat bunlardan sadece 70 tanesi ayakta kalabilmiştir (Sarda, 1911). Cephede güneş ışığı geçişi için dikdörtgen açıklıklar bırakılmıştır.

Kemerlere ve bazı duvarlara, Kur'an-ı Kerim'den alıntılar işlenmiştir. Şekil 14'te gösterilen tarzda işlemler, Türkistan ve Gazne şehirlerindeki İslam mimarisinden esinlendiğini göstermektedir.

Şekil 13. Sütun Detayı (URL 3) (Figure 13. Column Detail) Şekil 14. Sütun Detayı (URL 3) (Figure 14. Column Detail)

Yapı, 1947 (Hindistan'ın bağımsızlığı) yılına kadar cami olarak kullanılmıştır; sonrasında Hindistan Arkeolojik Araştırmalar kurumuna devredilmiştir (URL 3). Günümüzde koruma altında olan cami, turist ziyaretlerine açık durumdadır.

Eserlerde, bölgede yaygın kullanılan kırmızı kum taşı ve mermer gibi ana malzemeler göze çarpmaktadır. İnşaat süreçlerinde, yansıtılmak istenen üslup ve yapı ustasının etnik kökenine göre farklı tarzlar oluşmuştur. Kutub Minar kompleksi haricinde eserlerin çoğu günümüzde bakımsız ve harabe haldedir. Memlük Hanedanlığı, başa gelen son sultanların çok genç ve sistemsiz oluşuyla zayıflamış, Halaçların yükselişi ile son bulmuştur (Bayur, 2019).

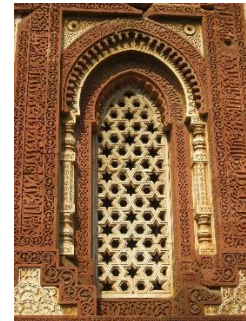
Memlükler döneminde, zeminden yükselen bir minare olan Kutub Minar örneği, bölgede tam olarak Türk izleri bırakılmak istendiğini göstermektedir. Orta Asya Türklerinin tarzı olan eyvanlar ve yüksek kemerler, bu dönem bölgede yayılmıştır. Eserlerin yapımında, fetihler sırasında yıkılan yapıların malzemelerin kullanıldığı fark edilmektedir.

3.3.2 Halaçlar 1290-1320 (Delhi Türk Sultanlığı)

Şekil 15. Halaç Sınırları (URL 4) (Figure 15. Halaç Borders URL 4) Şekil 16. Halaç Eserleri. (Figure 16. Halaç Artifacts)

1290-1321 Yılları arasında, Delhi Türk Sultanlığında hüküm süren Halaçlar'ın ilk lideri Celal-ud-Din Firuz Şah olmuştur (Bayur, 2019). Şekil 15'te, koyu yeşil ile gösterilen bölüm Halaçlar'ın hüküm sürdüğü en geniş alanı, açık yeşil ise onlardan ayrılan bir kollarının alanını göstermektedir. Şekil 16'da, Halaçlardan günümüze ulaşan eserlerin konumları paylaşılmıştır.

Şekil 17. Alai Darwaza (URL 5) (Figure 17. Alai Darwaza URL 5) Şekil 18. Pencere (URL 5) (Figure 18. Window URL 5)

Şekil 17'de gösterilen, Delhi'de Kuvvet-ül İslam Cami'nin güney kapısı olan Alai Darwaza 1311 yılında Sultan Alauddin Khilji tarafından kırmızı kumtaşından yaptırılan ve kemerli girişleri olan kare kubbeli bir kapıdır (URL 5). Ev tipi, tek odalıdır. Kuvvet-ül İslam Cami'sini genişletme amacıyla bu şekilde 4 kapı yapılacaktı fakat 1316 yılında Khilji vefat ettiği için yalnızca Alai Darwaza tamamlanabilmiştir (URL 5). Eski tarzda kalın duvarlarla yükseltilecek yapının kubbesini görebilmek için belli bir yükseklikten bakılması gerekmektedir. Şekil 18'de yapının pencere detayları ve 2 farklı malzeme ile oluşturulan kontrast görülmektedir. Yapının yüksekliği 17

metredir ve emerlerde kullanılan sivrileşen tarz, Hindistan'da ilk defa kullanılmıştır (URL 5). Yapı üzerinde çok fazla arapça hat yazı ve Türk tarzı bezemeler vardır.

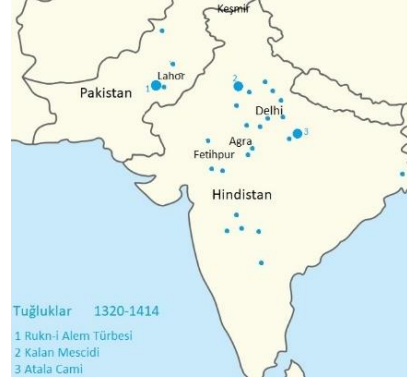
Aladdin Khilji devraldığı yönetimi, Kutbeddin Aybek'in kurduğu düzende devam ettirmeye çalışmıştır (Mehta, 1976). Mimari alanda Kutb kompleksinde ek yapılar yaptırmıştır. Aynı tarzda bir başka kompleksi Delhi'nin güneyinde inşa ettirmek istese de tamamlamaya ömrü yetmemiştir (URL 5). Siri kompleksinde olduğu gibi, yapıların çoğu harabe halindedir.

Kısa bir dönem yönetimde kalan Halaçların az sayıda eseri olsa da yapılarıdaki ince işçilik dikkat çekici özelliktedir. Renklerin kullanımı, hat yazıları ve taş oyma dekorasyonları öne çıkmaktadır. Halaçların günümüze ulaşamayan başka hizmet binaları da vardır.

3.3.3 Tuğluklar 1320-1414 (Delhi Türk Sultanlığı)

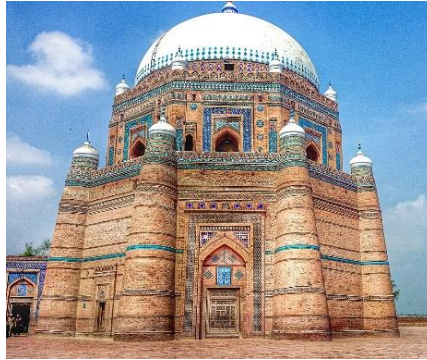

Şekil 19. Tuğluklar. (Figure 19. Tughlaqs.) (S.- Joseph 1978)

Şekil 20. Tuğluk Eserleri (Figure 20. Tughlaq Artifacts)

Tuğluklar döneminde, sahip olunan en geniş topraklar Şekil 19'da gösterilmiştir. Delhi Sultanlığı döneminde en uzun yönetimde kalan ve bölgede en çok iz bırakan Tuğlukların, mimari eserlerinin dağılımı Şekil 20'de gösterilmiştir.

Şekil 21. Rukn-i Alem Türbesi (URL 6) (Figure 21. Rukn-i Alem Tomb URL 6)

Bu dönem, türbe mimarisi çok gelişmiştir. Bir süre sonra bir ihtişam ve güç gösterisi halini almıştır (McKibben, 1994). Şekil 21'de gösterilen Rukn-i Alem Türbesi, dönemin en dikkat çeken tasarımı olmuştur. Gıyaseddin Tuğluk tarafından 1324 yılında, günümüzde Pakistan sınırları içerisinde kalan Multan kentinde yaptırılmıştır. Gıyaseddin'in türbeyi öncelikle kendi için yaptıрма niyetinde olduğu, fakat daha sonra Rukn-i Alem ailesine hediye ettiği söylenmektedir (URL 6). Türbe, sekizgen plan üzerine tasarlanmıştır. Her köşede yükselen minare görüntüsünde silindirler vardır. Bu silindir kuleler yapıyı strüktür anlamında desteklemektedir. Hepsinin ucunda da, ana kubbe ile uyumlu minik kubbeler vardır. İlk kat çapı 15 metredir. 2. Kat daha küçük bir sekizgen yapıdır ve Şekil 22'de görüldüğü gibi daha çok dekoratif unsurlar barındırmaktadır (URL 6). 3. Kat çatının tamamını kaplayan bir kubbeden oluşmaktadır. Yükseldikçe daralan yapının toplam yüksekliği 35 metredir.

Şekil 22. Rukn Detay (URL 6) (Figure 22. Rukn Detail URL 6)

Şekil 23. Türbe İçi. (URL 6) (Figure 23. Inside the Tomb. URL 6)

Tamamı Kırmızı kum taşından inşa edilen türbenin cephesinde ahşap oymalı paneller, oymalı ve renkli tuğlalarla desenler oluşturulmuştur. Yapıyı dışarıdan destekleyen payandalar sayesinde, içeride hiçbir taşıyıcı unsur görülmemektedir. Cephede kullanılan mavi renk içeride de mavi çini işçiliği ile gösterilmiştir. Daha sonra bu çinilerin üstünün sıva ile kaplandığı söylenmektedir. Geniş iç mekanda, ana kabir ile birlikte 72 akrabasının daha kabri vardır (URL 6). Günümüzde insanlar bu türbeyi sıkça dua etmek için ziyaret etmektedir (Şekil 23). Yapıya aydınlatma, sıva ve boya gibi basit yenilemeler yapılmıştır (URL 6).

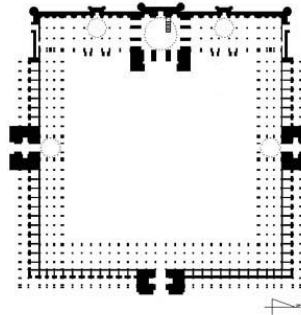
Şekil 24. Kalan Mescit (URL 7) (Figure 24. Kalan Masjid URL 7) Şekil 25. Günümüz (URL 7) (Figure 25. Today URL 7)

Firuz Şah döneminde 1370-1371 yılları arasında yaptırılan Kalan Mescit'in, Şekil 24'te gösterildiği gibi, 32 basamaklı dik bir merdiveni vardır. Üzeri 34 küçük kubbe ile çevrilidir. Cami, ibadet bölümü dışında muhtemelen zamanında lojman görevi gören yan dairelere de sahiptir, ancak günümüzde buralar konut halinde kullanılmaktadır (Rani, 1991). Yapıldığı dönemde sahip olduğu ihtişamını maalesef koruyamamıştır. Yapı Üzerindeki kireç-sıva zamanla karardığı için cami Kalan Mescit (Kara Mescid) adı ile anılmaktadır. Şekil 25'te görüldüğü gibi, günümüzde etrafı binalarla doludur ve talihsiz bir şekilde yeşil-beyaz renklerine boyanmıştır. Eski taş görünümüne çevrilmesi çok maliyetli olacağı hesaplanmış ve boyanmaya devam edilmiştir (Sayeed 2017).

Şekil 26. Havuzlu Avlu (URL 7) Figure 26. Courtyard with Pool (URL 7)

Yapılan renovasyon ve restorasyon çalışmaları çok doğru bulunmasa da yapı ayakta kalabilmiştir ve günümüzde de aktif olarak kullanılmaktadır. Etrafı kemerlerle çevrili avlu kısmı ortasında, Şekil 26'da görüldüğü şekilde bir havuz tasarlanmıştır. Kolonlara ve duvarlarda bulunan nişlerin etrafına, restorasyon çalışmaları sırasında yeşil boya ile desenler çizilmiştir (Sayeed 2017). Yapılan yenilemeler daha çok mahalle sakinlerinin kendi aralarında yaptığı bir çalışma niteliğindedir. İbadet bölümü zemini mermerdir, insanlar mermer zemin üzerinde namaz kılmaktadır. Yapının tam olarak bakımı tamamlanmış değildir (Sayeed 2017), daha profesyonel bir restorasyon çalışmasına ihtiyacı vardır.

Şekil 27. Atala Cami (URL 8) (Figure 27. Atala Mosque URL 8) Şekil 28. Atala Planı (URL 8) (Figure 28. Atala Plan URL 8)

Caunpur'da yıkılan bir tapınağın yerine inşa edilen Atala Cami inşaatı, Firuz Şah tarafından 1398 yılında başlatılmıştır (Blair ve Bloom, 1994). Şekil 27'de gösterilen eserin avlusunda bir medrese bulunur. Ana kubbe yüksekliği 17 metredir, fakat giriş kapı duvarı 23 metre olduğu için kubbeyi görmek mümkün değildir. Şekil 28'de olduğu gibi, kare plan üzerine yapılan cami etrafı revaklarla çevrili geniş bir avluya sahiptir. Şekil 29'da gösterildiği gibi, dışı tamamen değişse de içeride Hindu tapınağı duvar ve sütunları korunmuştur (URL 8). Revaklar, iki kat boyunca devam etmektedir. Dehlizler geniştir ve sütunlar ile 5 koridor şeklinde bölünmüşlerdir. Giriş katta bulunan 2 bölüm, tüccar ve ziyaretçilere konaklama alanı olarak tasarlanmıştır (Blair ve Bloom, 1994). Cephe insanların rahatça

girebilmesi için açıktır (Şekil 30). Yapının 3 ana girişi vardır, hepsinin üstü kubbe ile örtülmüştür. İbadet bölümünde nefler dikey olarak 3 kata ayrılmıştır. 1. Kat 3 adet mihrap ve kemerli açıklıkları olan yüksek bir minberden oluşur. 2. Katta mekanı sekizgen haline getiren 4 tanesi tromplu 8 kemerden oluşmaktadır (URL 8). 3. Katta revaklar artık 16 kenar oluşturmaktadır ve kubbeyi desteklemektedir. Taş kubbe üzerine daha pürüzsüz bir şekil vermek için özel bir harç kullanılmıştır (Blair ve Bloom, 1994).

Şekil 29. Atala İçi (URL 8) Şekil 30. Atala Cami Cephe (URL 8) Figure 29. Atala Interior (URL 8) Figure 30. Atala Mosque Facade (URL 8)

Tuğluklar döneminde, Sultanlar mimariyi bir anlamda güç gösterisi olarak kullanmış ve her zaman daha ileri taşımayı hedeflemiştir (McKibben, 1994). Özellikle Firuz Şah'ın yenilikçi tasarım tarzı ve inşaat alanındaki yoğun çalışmaları geleceğe ışık tutmuş ve zaman zaman taklit edilmiştir. Türbe yapılarında gelinen nokta, Babür türbe tarzına zemin hazırlamıştır. Tuğluklar dönemine ait Kotla Cami, Kırki Cami, Türk Hamamı gibi pek çok farklı eser bulunmaktadır.

3.3.4 Seyyidler 1414-1451 (Delhi Türk Sultanlığı)

Şekil 31. Seyyid Eserleri. Figure 31. Sayyid Artifacts

Seyyidler, kısa bir dönem yönetimde kaldığı için kendilerine özel bir mimari dil oluşamamıştır. Genellikle geç dönem Tuğluklar ve Lodhiler benzeri tasarımlar gözlemlenmektedir. Bölgeye özgü yapı malzemeleri ve yöntemleri kullanılmıştır. Geçirilen sıkıntılı dönemler sonrasında, devlet hazinesi zayıfladığı için çok görkemli anıtsal eserler bırakılamamıştır (Bayur, 2019). Şekil 31'de, Hindistan'da bıraktıkları mimari izler gösterilmiştir.

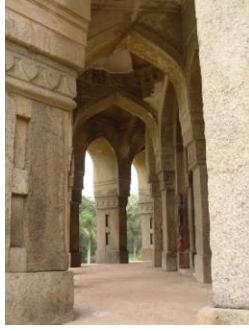

Şekil 32. Muhammed Şah Türbesi (URL 9) Figure 32. Tomb of Mohammed Shah (URL 9)

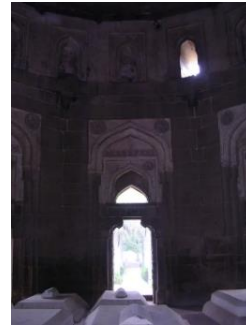
Tuğluklar döneminde sadeleşen mimari, tekrar süslenmeye ve detaylandırılmaya başlamıştır. Şekil 32'de gösterilen eser, sekizgen plan üzerine inşa edilmiş bir türbe yapısıdır. Bu dönem şehirde inşa edilen türbeler, artık bölgenin "Makbara" Arapça mezarlık anlamına gelen isim ile anılmasına sebep olmuştur (URL 9).

Sekizgen tasarlanan türbeler, hükümdarlara özgü olmuştur. Sekizgen yüzeylerin her biri 10 metre genişliğindedir. Köşe kenarlar, eğimli payandalar ile desteklenmiştir (URL 9). Merkezi Kubbe 16 kenarlı bir kasnak üzerine oturtulmuştur. Ana kubbeyi çevreleyen, Hindu mimarisinden esinlenilmiş 8 adet küçük chatriler (yükseltilmiş mini kubbeler) yerleştirilmiştir. Şekil 33'te görülen dar ve yüksek kemerler, ileride Babür mimarisinde de kullanılacaktır. Mezar odası 8 metre çapında bir sekizgen oluşturmaktadır (URL 9). Tavan,

kaligrafik motifler ve dairesel tasarımlar kullanılarak, sıva ile dekore edilmiştir. Şekil 34'te gösterilen odanın içerisinde 8 adet mezar bulunmaktadır ve ortada olan kabrin Muhammed Şah'ın kabri olduğu düşünülmektedir.

Şekil 33. Türbe Girişi (URL 9)
(Figure 33. Entrance to the Tomb URL 9)

Şekil 34. Türbe İçi (URL 9)
(Figure 34. Inside the Tomb URL 9)

Seyyidler döneminde türbe yapılarına chhatrilerin ve diğer Hindu mimarisi detaylarının dahil olduğu gözlemlenmektedir. Kesme taş kullanımı bu dönem daha yaygındır. Eserlerin kararlı mimari çizgileri vardır ve bahçe tasarımlarına önem verilmiştir.

3.3.5 Lodhiler 1451-1526 (Delhi Türk Sultanlığı)

Şekil 35. Lodhi Eserleri. Figure 35. Lodhi Artifacts.

Lodhiler, inşa ettikleri yapılarda çok kararlı ve sade tasarımlar kullanmışlardır. Çoğunlukla kesme taş ve mermer kullanılan dönemde, oyma taşlarla yapılan dekorasyonlar dikkat çekmektedir. Seyyidler döneminde olduğu gibi, Lodhiler döneminde de baskın mimari tür, türbe yapıları olmuştur (Rajendran, V.). Hatta camiler daha küçük şekilde, türbe yapılarının yanlarına inşa edilmiştir. İki dönemde de türbe planları, çevresinde yürüyüş yolu olan sekizgen planlı olarak veya 2 katlı kare plan şeklinde tasarlanmıştır. Şekil 35'te, Lodhi mimari eserleri dağılımı gösterilmiştir. Lodhiler döneminde bahçe ve çevre tasarımlarına da önem verilmiştir. Şekil 36'da gösterilen, Delhi'de Lodhi bahçeleri olarak anılan park hala kullanılmaktadır. Alan içerisinde pek çok Lodhi dönemine ait türbe, cami ve köprü gibi pek çok yapı bulunmaktadır (URL 10).

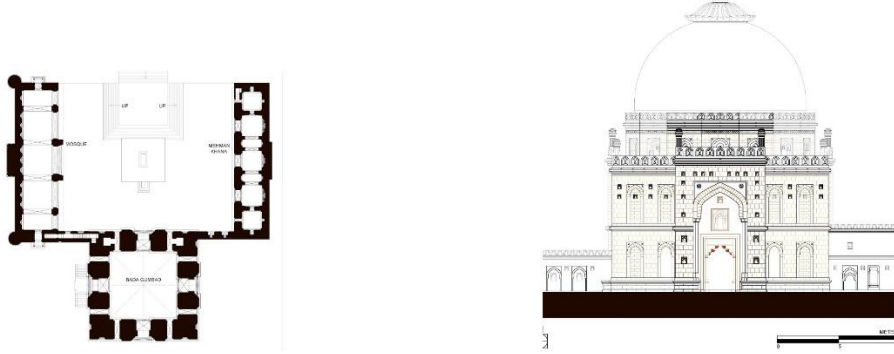
Şekil 36. Lodhi Bahçesi (URL 10) (Figure 36. Lodhi Garden URL 10)

Bahçe içerisinde bulunan en önemli yapılardan biri Bada Gumbad külliyesidir. Şekil 37'de gösterilen yapı bahçenin tam ortasındadır. İçerisinde bir cami ve misafirhanesi vardır. Sikander Lodhi zamanında inşa edilen eserin, içerisinde bir mezar olmadığı için misafirhane ve toplantı alanı olması amacıyla yaptırıldığı düşünülüyor (Rajendran, V.). Bada Gumbad ismi, büyük kubbeli bina anlamına gelmektedir ve ana yapı tam olarak bu özelliğindedir. Heybetli bir görünüme sahip olan eserin girişi 4 metre yükseklikte merdivenlerle sağlanmıştır. Kubbe katı çevresinde gezilebilir bir terası mevcuttur (URL 10).

Şekil 37. Bada Gumbad Külliyesi (URL 10) (Figure 37. Bada Gumbad Complex URL 10)

Avludan girişi olan Bada Gumbad binası, Şekil 38’de gösterildiği gibi kare planlıdır ve daha yüksek merdivenli bir girişi daha vardır. Kubbe katı ile birlikte 3 katlı olan yapı cephesinde nişlerle süslenmiştir. Bunlardan bazıları kapalı bazıları pencere şeklinde açık bırakılmıştır (Rajendran, V.). Cephede ışık alımı için pek çok küçük boyutlarda kare açıklıklar bırakıldığı görülmektedir.

Şekil 38. Bada Gumbad Plan ve Cephe (URL10)

(Figure 38. Bada Gumbad Plan and Facade URL10)

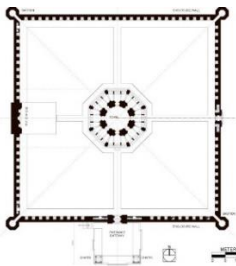
Lodhi Bahçesi sınırları içerisinde İbrahim Lodhi tarafından babası Sikandar Lodhi için 1517 yılında bir anıt mezar inşa ettirilmiştir (URL 10). Şekil 39’da gösterilen eser Bada Gumbad’dan 100 metre ileridedir. Mimari olarak, Seyyidler dönemi Muhammed Şah’ın türbesinden esinlendiği görülmektedir. Yapının mezar bölümünü kaplayan büyük bir kubbesi vardır ve cephenin etrafı saçaklarla çevrilidir (URL 10). Ön kısımda mavi çini kalıntıları vardır, bunların çoğu kaybedilmiş olsa da yapı günümüzde koruma altındadır.

Şekil 39. Sikandar Lodhi Türbesi (URL 10)

Figure 39. Sikandar Lodhi Tomb (URL 10)

Sekizgen plan üzere inşa edilen türbenin mezar odası karedir. Kabrin çevresi, cephedeki gibi sekizgen şekilde üç buçuk metre yüksekliğinde bir çitle çevrelenmiştir (Şekil 40), (URL 10). Dekoratif öğelerde nilüfer çiçeği gibi Hindu motifleri görülmektedir. Şekil 41’de iç mekanda yeşil ve mavi pigmentlerle süslenmiş nişler, Türk-İslam Mimari üslubunu yansıtmaktadır.

Şekil 40. Plan (URL 10) (Figure 40. Plan URL 10)

Şekil 41. İç Mekan Detayı (URL 10) (Figure 41. Interior Detail URL 10)

Bu tarihi eserin çevresi, duvar ile çevrilmiştir. Şekil 42’de kible yönünde bulunan duvarın açık meşit şeklinde tasarlandığı tespit edilmiştir. Kible yönü niş ve kemerler ile gösterilen alana giden bir yol tasarlanmış, ibadet yeri için de taş döşeme yaptırılmıştır (URL 10). Güney girişinde, Şekil 43’te gösterilen Chatri detayları yapının Hint tarzını yansıtmaktadır.

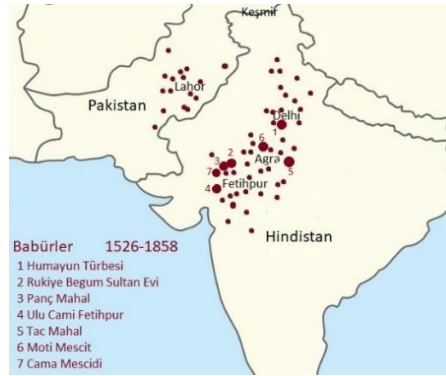

Şekil 42. Mescit Duvarı (URL 10) (Figure 42. Masjid Wall URL 10) Şekil 43. Chatri (URL 10) (Figure 43. Chatri URL 10)

Lodhiler dönemi, gelecekte bölge mimarisinde yapılacak yeniliklerin önünü açar niteliktedir. Babürler tarafından takip edilen yeni bir mezar yapı tarzı oluşturmuşlardır. Kare ve sekizgen türbeler, yükseltilmiş sütunlu kubbeler bu dönemin tarzını yansıtmaktadır. Sekizgen türbeler hükümdarlar, kare türbeler ise saray hanedanı için inşa edilmiştir. Bodrum katlarının genişliği ve yapıların genel yüksekliği dikkat çeker niteliktedir. Tuğluk ve Türk mimarisini yerel Racastan ve Guccrat tarzlarıyla birleştirmişlerdir (Nayar 2002). Balkonlar, kemer ve kirişler kullanmış, bina temellerini öncekilerden çok daha derine atmışlardır. Çift kubbe yöntemi de ilk defa Lodhiler döneminde yapılmaya başlanmıştır (URL 10). İç mekandan bakılınca görünen katman ve dışardan görünen katmanı olmak üzere bazı yapı kubbeleri çift şekilde tasarlanmıştır. Alt kubbe, iç mekanda daha alçak tavanlı ve samimi bir atmosfer oluşturmak için düşünülmüştür. Sikander Lodhi'nin türbesi, bunun ilk örneklerindedir. Babürler döneminde yapılan Humayun'un türbesinde, tüm bu Lodhi türbeleri tarzının geliştirilmiş hali görülecektir.

Lodhiler döneminde, türbe yapıları daha gösterişli bir hal almaya başlamıştır. Orta Asya'nın büyük eyvanları, kemerleri ve kubbelerinin yanı sıra Hindu tarzı siperlikler ve chhatriler bir arada kullanılmıştır. Kesme taş ve kırmızı kumtaşı en çok kullanılan malzemelerden olmuştur. Bu dönem, türbeler camilerden daha yüksek katlı yapılmaya başlanmıştır.

3.4 Babür İmparatorluğu Dönemi Türk Mimari İzleri ve Karakteri (1526-1858)

Şekil 44. Babür Eserleri (Figure 44. Babür Artifacts)

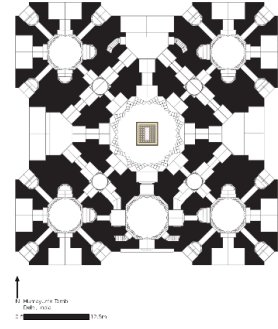
Babür, 1526 yılında Delhi'yi ele geçirerek Babür Devleti'ni kurmuştur. İbrahim Lodhi ile yaptığı bu savaşta kullanılan topların, Osmanlı Devleti'nden alındığı düşünülmektedir (Galip-Gömeç 2013:101). Hintliler, bu tarihlerde Kuzey'den istilaya gelen herkese "Moğol" dediği için bu söylem yaygınlaşmıştır, fakat Babür bunu asla kabul etmemiş kendisine ve ordusuna Türk dedirtmiştir. Babür ve ordusunun sıcak iklim şartlarına alışması kolay olmamış, pek çok kez Kabil'e dönmeyi düşünmüşlerdir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Şekil 44'te, Babür dönemine ait mimari eserlerin konumları gösterilmiştir.

Şekil 45. Humayun Türbesi (URL 11) (Figure 45. Humayun's Tomb URL 11)

1565-1572 Yılları arasında inşa ettirilen eser, bu kadar yoğun kırmızı kumtaşının kullanıldığı ilk yapı olmuştur (Şekil 45). Humayun Türbesi kare formunda bir bahçenin ortasına konumlandırılmıştır, güney ve batı taraflarında iki büyük kapıya sahiptir (Haidar, 2008). Geleneksel kum taşı ve beyaz mermer ile işlenen dış yüzey, bütüne bakıldığında Türk tarzını yansıtmaktadır. Yapının mimarı Mimar Giyas, farklı kültürlerin yapı şekillerini harmanlayarak, bu zarif yapıyı ortaya koymuştur. İranlı Mimar, Babür Mimarisini yükselişine vesile olan önemli kimliklerden olmuştur (URL 11). Şekil 46'da gösterilen cephenin en yüksek noktası, 47 metreyi bulur. Şekil 47'de gösterilen kare planın genişliği, her bir kenarı 91 metre olarak tasarlanmıştır ve kare planlıdır (URL 11). Eser, kare plan üzerine oturtulmuş olsa da içeride bulunan pahlar ve dışarıda bulunan köşe kemer tasarımlarıyla, sekizgen izlenimi vermektedir. Eserin bahçesi de kare planlıdır ve türbe tam ortasına konumlandırılmıştır. Mimar Giyas, Babür'ün yaptırdığı 4 su kaynağını temsil eden, cennet bahçesi

tasarımının çok daha gelişmiş halini burada tasarlamış ve uygulamıştır (Bakshi, 1995). Eserin çevresi bir duvar ile çevrilidir ve kuzey tarafında bir Türk hamamı bulunmaktadır.

Şekil 46. Humayun Cephe (URL 11) (Figure 46. Humayun Facade URL 11) Şekil 47. Plan (URL 11) (Figure 47. Plan URL 11)

Şekil 48’de gösterilen eserin giriş kapısı, yine çok kenarlı şekilde tasarlanmıştır. İki ucunda kare chhatriler bulunmaktadır. Büyük ana kemer haricinde pek çok küçük kemeri ve odacıkları vardır. Chhatri artık Türk-Hint mimarisinin de ana unsurlarından biri haline gelmiştir. Şekil 49’da gösterilen kubbe’nin bir zamanlar çinilerle kaplı olduğu düşünülmektedir (URL 11). Günümüzde mermer kaplı hali görülmektedir. Üst yüksek kubbe ve iç mekanı daha sıcak bir ortam haline getirmek için yapılan alçak kubbesi ile çift kubbe özelliği taşımaktadır. Üzerine, ucunda hilal olan madeni tasarım (Türk mimarisinde Alem) kondurulmuştur. Bu, Alem’in bölgedeki ilk kullanımı olmuştur (URL 11). Önünde bulunan giriş duvarı, iki chhatri ve küçük minarelerle süslenmiştir.

Şekil 48. Bahçe Girişi (URL 11) Şekil 49. Kubbe (URL 11) Figure 48. Garden Entrance (URL 11) Figure 49. Dome (URL 11)

Şekil 50’de kubbenin içeriden görünümü paylaşılmıştır. Tam ortasında tezhip sanatı ve çevresinde 3 boyutlu oluşunu vurgular nitelikte desenleri mevcuttur. Şekil 51’de gösterilen Humayun’un kabri, kubbenin tam altında konumlandırılmıştır. Oda içerisinde dönemin klasiği olan mihrap tasarımı da yapılmıştır (Bakshi, 1995). Merkezi alan 4 ana odaya, onlar da farklı odalara açılmaktadır.

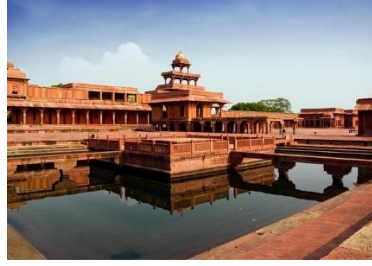
Şekil 50. Tavan (URL 11) (Figure 50. Ceiling URL 11) Şekil 51. Humayun Kabri (URL 11) (Figure 51. Humayun Tomb URL 11)

Humayun Türbesi, tarihi süreçte çok hor kullanılmış ve zarar görmüştür. 1993 yılında UNESCO Dünya Mirası listesine alınan eser, o tarihten sonra korumaya alınmıştır ve restorasyon çalışmaları başlatılmıştır. Ağa Han Kültür Vakfı ve Hindistan Arkeoloji Araştırmaları derneğinin birlikte yürüttüğü çalışmanın ilk yılları, araştırma ve projelendirme ile geçmiştir. 1999 yılında sahada başlayan restorasyon çalışmaları, 2003 yılında tamamlanmıştır (URL 11). Bu kapsamda, tüm bahçenin çimleri yeniden ekilmiş, 2500’den fazla türde bitki ve ağaç dikimi yapılmıştır (URL 11). Şekil 52’de, restorasyon sırasında toprak aktarımı için kurulan iskelenin görseli paylaşılmıştır. Çatıdan 300 kamyonluk atık indirildiğinden bahsedilmektedir. Bu kadar fazla malzeme çıkmasının bir diğer sebebi de su akıtması yüzünden 1920’den beri birkaç kez uygulanan çimento çalışmalarıdır. 2016 yılında şiddetli fırtına sebebiyle kubbe üzerinde bulunan Alem düşmüş ve yeniden yapılmıştır (URL 11). 2016 yılında özgün haline uygun şekilde yapılmış cephe restorasyonu sonrası açılış töreni yapılmıştır (URL 11). Günümüzde ziyarete açık şekilde kullanılmaktadır.

Şekil 52. Humayun Türbesi Restorasyonu (URL 11) (Figure 52. Restoration of Humayun's Tomb URL 11)

Fetihpur'da bir yerleşim alanı kuran Sultan Ekber, Burada eşleri için konutlar inşa ettirmiştir. Ekber'in eşi ve aynı zamanda kuzeni Rukiye Begüm Sultan Müslüman bir Türk kadınıdır. Şekil 53'te gösterilen, ana saraya en yakın olan ev, onun evidir (Bayur, 2019). Yapı ahşap süslemeleriyle dikkat çeker. Ahşabın alternatif yapı malzemelerinden ayrı bir yere sahip olması, onun yapısındaki özelliklerinden kaynaklanmaktadır. (Çelik H. K., Şakar G. 2022 s. 303). Türk esintileri olan eserin içerisinde bir de Türk hamamı vardır.

Şekil 53. Rukiye Begüm Sultan evi (URL 12) (Figure 53. Rukiye Begüm Sultan's house URL 12)

Şekil 54'te gösterilen, padişah ve hanımlarının eğlenmeleri için kullanılan Pañç (beş) Mahal, adını 5 katlı oluşundan almıştır. Her katı, bir öncekinden daha küçük şekilde yükseltilerek daralan bir görünüm elde edilmiştir. Son katında sadece tek oda vardır. Bu, biraz da Budizm mimarisi üslubudur ve Ekber'in tüm dinlerde gösterdiği saygıyı temsil eder (Brown, 1981).

Şekil 54. Pañç Mahal (URL 13) (Figure 54. Panch Mahal URL 13)

Fetihpur'da inşa edilmiş önemli eserlerden bir diğeri, Şekil 55'te gösterilen; 1572 yılında yapılan Ulu Cami'dir. Güneyinde zafer simgesi olan Bülend Darvaza, doğusunda Badaşi Darvaza kapıları yer almaktadır (Macun, İ. 1990). Eser, engebeli bir tepe üzerinde olduğu için önce dolgu yapılmış ve cami yükseltilmiş platform üzerine kondurulmuştur (URL 14).

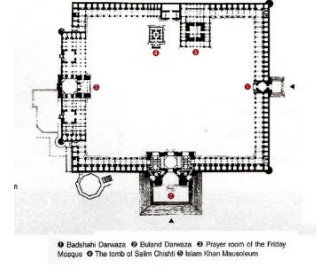

Şekil 55. Ulu Cami Fetihpur (URL 14) (Figure 55. Grand Mosque Fetihpur URL 14)

Şekil 56'da gösterilen eserin etrafında küçük bir yerleşim yeri vardır. Cami, ileride yapılacak farklı ibadethane tasarımlarına örnek olmuştur. Eserin hiçbir minaresi bulunmamaktadır ve 110x157 metrelik avlunun batı tarafına ibadet bölümü inşa edilmiştir (URL 14). Cami içerisindeki türbe ve ibadet alanı üzerleri kubbe ile örtülmüştür. Şekil 57'de gösterildiği gibi eser, dikdörtgen planlıdır. İki önemli kapıya, 2 türbeye ve ibadet bölümüne sahiptir. Tamamı kırmızı kumtaşından yaptırılan caminin avlusu, revaklar ile çevrilidir.

Şekil 56. Ulu Cami (URL 14) (Figure 56. Ulu Mosque)

Şekil 57. Ulu Cami Planı (URL 14) (Figure 57. Great Mosque Plan)

Avlu etrafındaki tüm revakların üzeri saçak ve pervazla çevrilidir çünkü bölge iklimi, yazın şiddetli sıcaklığı ve muson yağmurlarıyla, duvarlarda kullanılan değerli malzemelere zarar verebilmektedir. Bu sebeple bölgede bulunan yapılarda derin pervaz ve saçak kullanımına sıkça rastlanmaktadır (URL 14). Sivri şekilde tasarlanan revakların üzeri düz çatı ile örtülmüştür ve Hint tarzı siperlikleri mevcuttur. Şekil 58’de eserin iç görseli paylaşılmıştır. Detaylar incelendiğinde duvarlarda neredeyse hiç boşluk bırakılmadan süslemeler yapıldığı görülmektedir. Klasik Hint-İslam tarzı nişlerle kible duvarı ve mihrap vurgulanmıştır. Mavi zemin üzerine altınla yazılmış ayetler, siyah, beyaz ve kırmızı renkte işlenmiş İslami geometrik desenler dikkat çekicidir (URL 14). Şekil 59’a bakıldığında, mozaik ve çini kalıntıları görülmektedir. Aralıklarla, tasarlanan nişlere pencere açılmıştır. Yapı içerisinde ve avlu etrafında kitap koymak için tasarlanan küçük nişler, eserin eğitim amaçlı kullanıldığını da göstermektedir.

Şekil 58. Cami İçi (URL 14) (Figure 58. Inside the Mosque)

Şekil 59. Cami Detayı (URL 14) (Figure 59. Details of the Mosque)

Dünyanın en muazzam yapılarından biri olan Tac Mahal, Şah Cihan’ın emri ile Agra’da yapılmıştır (Şekil 60). 14 yıllık eşi olan Mümtaz Mahal’in anısına yaptırdığı eser, dönem mimarisinin geldiği noktayı gözler önüne sermektedir (Moinifar, Heshmat 2013). Tac Mahal, bütünüyle beyaz mermer ve çok değerli taşlardan inşa edilmiştir (Begley, Wayne, 1979). Mümtaz Mahal ve Şah Cihan’ın kabirleri de bu yapı içerisinde yer almaktadır.

Şekil 60. Tac Mahal (URL 15) (Figure 60. Taj Mahal URL 15)

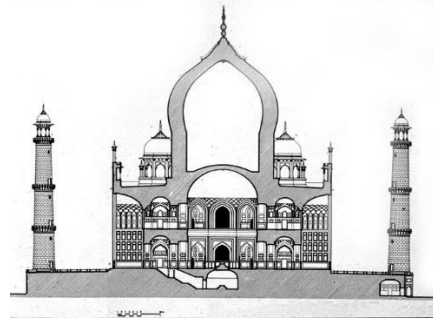
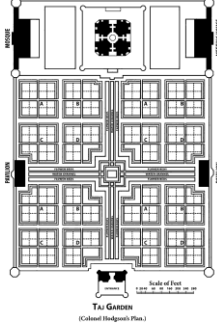
Şekil 61’de, eserin Yamuna nehri üzerinden görünümü paylaşılmıştır. Kare bir platform üzerine inşa edilen türbe, her kenarından aynı görünmektedir. Yanlarında, ikiz şekilde tasarlanmış yapılar vardır. Bunlardan biri misafirhane, diğeri camidir (URL 15). Bulunduğu bahçenin çevresi, mazgallı duvarlarla sınırlanmıştır. Türbe inşaatının tamamlanması 1643 yılında olmuştur fakat diğer detay çalışmalarının tamamlanması 10 yıl daha sürmüştür (Koch, 2006). Yapımında, bir grup mimarın bir araya getirildiği bilinmektedir ve içlerinde Osmanlı mimarları da bulunmaktadır (Beksaç, 2018). Mimar Sinan’ın öğrencilerinden Üstad İsa ve İranlı Muhammed İsa, mimari anlamda kilit rollere sahiptir. Resmi internet adresine göre, Mimar Sinan’ın bir diğer öğrencisi İstanbullu İsmail Efendi, eserin ana kubbesini tasarlamıştır. Bazı kaynaklarda Üstad Ahmed Lahori’nin yapıya katkılarında da bahsedilmektedir. Hat yazıları için İran’dan, mozaik ve heykeltraş tasarımları için ise Hindistan’dan zanaatkarlar çalıştırılmıştır (URL 16).

Şekil 61. Tac Mahal Yamuna Nehri (URL 16) (Figure 61. Taj Mahal Yamuna River URL 16)

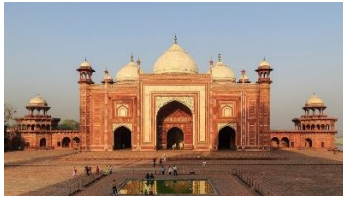
42 dönümlük bir araziye kapsayan eser, 1983 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. 2007 yılında, Dünyanın Yeni 7 Harikası listesine seçilmiştir (URL 16). Büyük eyvanlar, genellikle kubbelerin görünümünü gizlemektedir fakat bu tasarımda kubbe altı, öncelikle silindirik olarak yükseltilmiş daha sonra üzerine kubbe yerleştirilmiştir (Moinifar, Heshmat 2013). Kubbe, 35 metre yüksekliğindedir, altındaki silindirik tambur yüksekliği ise 7 metredir. Böylelikle kubbe yüksekliği, 55 metre olan gövde yüksekliğine yaklaşmıştır (URL 16). Kubbe üzerinde, klasik nilüfer çiçeği motifi bulunmaktadır.

Bahçe ortasındaki havuz, özel olarak tasarlanmıştır ve Tac Mahal ile giriş kapısının görüntüsünü yansıtmaktadır. İlk tasarlandığı dönemde bahçede pek çok gül, nergis ve meyve ağaçlarının bulunduğu aktarılmıştır (Koch, 2006). Bu tarz bahçe tasarımı, ilk olarak Babür tarafından yaptırılmıştır. Şekil 62'de, eserin kuşbakışı görüntüsü paylaşılmıştır ve en altında, kötü kentleşme sonucu Tac Mahal'in kapısına kadar dayanmış olan evler görülmektedir. Küçük bahçeye girildiğinde, yanlarda nöbet evleri görülmektedir ve karşıda ana giriş kapısı vardır. Bahçe içerisinde, Şah Cihan'ın diğer eşleri ve sevdiği hizmetkarlarının mezarları da bulunmaktadır. Şekil 63'te gösterilen kesitte, yapının altında bulunan gerçek mezar odası ve çift kubbe tekniği görülmektedir. Tac Mahal, mimari olarak incelendiğinde Humayun'un Türbesi, İtimad-üd Devle Türbesi, Jama Mescidi gibi yapılardan esinlendiği; Tuğluk ve Lodhi eserleriyle de benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir.

Şekil 62. Tac Mahal Plan (17) (Figure 62. Taj Mahal Plan) Şekil 63. Tac Mahal Kesit (18) (Figure 63. Taj Mahal Section)

Türbenin iki yanında bulunan yapılar tamamen aynı şekilde tasarlanmıştır, sadece misafirhane ve cami olarak farklı işlevlere sahiptirler (URL 15). Kırmızı kumtaşından inşa edilen eserler, 3'er kubbeye ve büyük birer eyvana sahiptir. 4 köşesinde chhatriler bulunmaktadır. Cephede görünen beyaz mermer bölümlerin üzerinde tezhip desenleri işlenmiş ve kaligrafi çalışmaları yapılmıştır. Şekil 64'te gösterilen eserle Tac Mahal arasında fiskiyeli bir havuz bulunmaktadır.

Şekil 64. Tac Cami (URL 15) (Figure 64. Taj Mosque)

Şekil 65. Tac Cami İçi (URL 19) (Figure 65. Inside the Taj Mosque)

Şekil 65'te cami içerisine bakıldığında, tamamen kırmızı kumtaşı olarak bırakıldığı ve üzerine altından motifler işlendiği görülmektedir. Alt duvarda kabartma çiçek desenleri ve kakma desenler görülmektedir. Duvarların geri kalanı ise tamamen nişlerle doludur. Kemerlerde tezhip, mihrap içerisinde ise sonsuz yıldız desenleri kullanılmıştır (URL 19).

Tac Mahal'in ana giriş kapısı doğu tarafında kalmaktadır (Şekil 66). Bu, üzeri chhatrilerle dolu 2 katlı bir kapıdır (URL 15). Kırmızı kumtaşından yapılan eserin kenarları, sekizgen kuleler şeklinde gösterilmiştir. Üzerinde mermer vurgulamalar vardır. Şekil 67'de, mermer üzerine yapılan kaligrafi çalışması detayı ve yanındaki dekoratif kule detayı gösterilmiştir. Eyvanın iki yanından yükselen kuleler farsça, guldasta (gül destesi) adıyla anılmaktadır (URL 15). Üzerlerinde, siyah beyaz desenler bulunmaktadır.

Şekil 66. Doğu Kapısı (URL 15) (Figure 66. East Door URL 15) Şekil 67. Kapı Detay (URL 20) (Figure 67. Door Detail URL 20)

Şekil 68’de, Tac Mahal’in kubbe hizasından görüntüsü gösterilmektedir. Ana kubbe altındaki silindirik yükselti rahatlıkla görülebilmektedir. Etrafında bulunan 4 adet chhatri, sekizgen platformların üzerine yerleştirilmiştir. Tüm kubbelerin üzerinde alem vardır. Chhatri önünde bulunan kemer yanlarından ve eyvanların yanlarından yükselen guldastalar (ince minareler), eserin tasarımını daha belirgin hale getirmektedir. 3 katlı olarak inşa edilen 4 büyük minare, yıkılma durumunda ana binaya zarar vermemeleri için, dışa doğru devrilecek şekilde tasarlanmıştır (Koch, 2006).

Şekil 68. Tac Mahal Kubbeleri (Google Earth) (Figure 68. Taj Mahal Domes Google Earth)

Şekil 69’da gösterilen Tac Mahal’in cephe dekorasyonu, dengeli bir şekilde dağıtılmış boya, sıva, oyma ve taş kakma sanatları kullanılarak uygulanmıştır. Boya işçiliğinde soyut desenler ve İslami floral desenlerin kullanımı dikkat çekmektedir (URL 16). Devasa boyuttaki eyvan üzerinde bulunan hat çalışması, eserin resmi web sitesine göre hattat Amanat Khan tarafından seçilmiş ve yaptırılmıştır.

Şekil 69. Tac Mahal Cephe (URL 16) (Figure 69. Taj Mahal Facade URL 16)

Şekil 70’te, Mümtaz Mahal ve Şah Cihan’ın giriş kattaki temsili kabirleri paylaşılmıştır. Asıl kabirler bodrum kattadır (URL 19). Odanın tamamı beyaz mermerden yapılmıştır ve mezarların etrafı paravan ile çevrilidir. Zemin ve mezarların üzerinde siyah desenler işlenmiştir. Oda, özel iç tasarımı ile sekizgen haline getirilmiştir. Uzun yıllar sekizgen plan, sadece özel saraylıların türbeleri için kullanılmıştır.

Şekil 70. Tac Mahal İç Görünüm (URL 19) (Figure 70. Taj Mahal Interior View URL 19)

Şekil 71’de kakma sanatı detayı gösterilmiştir. Beyaz mermer üzerine, muntazam bir şekilde kesilmiş ve yerleştirilmiş siyah ve krem renkte taşlar mevcuttur (URL 20). Şekil 72’nin en üstünde kırmızı ve siyah boyama desenleri, altında ise kabartma olarak işlenmiş çiçek motifleri görülmektedir. Eserin her köşesinde, ustaca yapılmış işçilikler ziyaretçileri hayran bırakmaktadır.

Şekil 71. Tac Detay (URL 20) (Figure 71. Taj Detail URL 20)

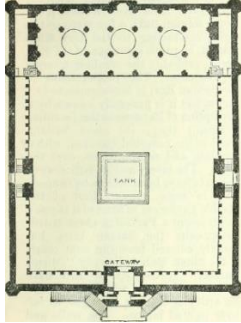
Şekil 72. Tac Motifler (URL 20) (Figure 72. Taj Motifs URL 20)

Şah Cihan tarafından yaptırılan bir diğer önemli eser, Agra Kalesi içerisinde inşa ettirilen Moti Mescit'tir. Şekil 73'te gösterilen eserin yapımına 1646 yılında başlanıp, 1653 yılında tamamlanmıştır (URL 22). Kırmızı kumtaşı ile inşa edilen caminin üzeri beyaz sedefli bir mermer ile kaplanmıştır. Süslü işlemeli kolonları ve kemerleri dikkat çekmektedir. Cami içerisindeki Farsça yazıtlarda yapının muhteşem bir inci ile kıyaslaması yapılmaktadır (URL 22).

Şekil 73. Moti Mescit (URL 21) (Figure 73. Moti Masjid URL 21)

Yüksek bir platform üzerine inşa edilen cami, Şekil 74'te gösterildiği gibi dikdörtgen planlıdır. Yamuna nehrine bakan eserin ana girişi doğu tarafındadır. Avlu ortasında, bir abdest alma havuzu vardır. Şekil 75'te gösterilen 3 kubbeli ibadet bölümüne, 7 kemerli bir cepheden giriş yapılmaktadır (URL 22). Kubbelere, Taj Mahal'de olduğu gibi yükseltilmiştir ve soğan şeklindedir. 2 ucunda bulunan chhatrilerin daha küçükleri, kemerlerin üzerine sıralanmıştır. Eser, günümüzde tüm Agra Kalesi Kompleksi ile birlikte koruma altındadır.

Şekil 74. Moti Plan (URL 22) (Figure 74. Moti Plan URL 22)

Şekil 75. Moti Cephe (URL 22) (Figure 75. Moti Facade URL 22)

Hindistan'ın en önemli ve büyük camilerinden biri olarak geçen Cama Mescidi inşası 1650 yılında başlamıştır. Mimarı Üstad Halil beş yüz işçi ile çalışarak 6 yılda yapıyı tamamlamıştır (URL 22). 1170 metrekare bir alana oturtulan cami, üç giriş kapısına sahiptir (Şekil 76). Kırmızı kum taşı ve mermerle süslenmiş yapı Agra'da bulunan Moti Mescid'e benzemektedir (URL 22).

Şekil 76. Cama Mescidi (URL 23) (Figure 76. Jama Masjid URL 23)

Cama Mescidi, inşa edildiği sırada Hindistan'ın en büyük camisi olmuştur. Kırmızı kumtaşı kullanılan yapının süslemeleri beyaz mermerle yapılmıştır. Bazı bölümlerde siyah mermerli tasarımlar da mevcuttur. 10 metrelik bir platform üzerine konumlandırılan cami, yükseldikçe daralan minareleri ve kubbe tasarımlarıyla dikkat çekmektedir (P. Varma, 1987). Avlunun ortasında bir abdest havuzu, köşelerinde ise birer chhatri bulunmaktadır. Şekil 77'de gösterilen 3 katlı kapısı, sadece devlet büyüklerinin ve hanedan üyelerinin kullanımı için tasarlanmıştır (URL 23). Devasa kemerli girişi, balkonları ve minareleriyle dikkat çekmektedir. Cami içerisi, tamamen

kırmızı kumtaşı ile yapılmıştır. Zemin ve duvarların bir bölümü mermer kaplıdır (Şekil 78). Mermer üzerine siyah seccade çizimi yapılmıştır. Duvarlar ve tavanda altın süslemeler vardır. Eser, belli aralıklarla restore edilmiştir (URL 23). Günümüzde, özgün işlevinde aktif olarak kullanılmaktadır.

Şekil 77. Giriş Kapısı (URL 23) (Figure 77. Entrance Gate)

Şekil 78. Mescit İçi (URL 23) (Figure 78. Inside the Mescit)

Babür İmparatorluğu kurulduğunda, Türk-İslam ve Hint mimari harmanlanması belli bir noktaya gelmiş ve yeni bir dil oluşmuştur (Tadgell, 1990). Babürler bu yeni tarzı zirveye taşımıştır. 300 yıldan fazla hüküm süren hanedanlıkta, her gelen sultan farklı tarzlarda eserler inşa ettirmeye çalışmıştır. Sultanlığın zayıf düştüğü son dönemlere kadar mimarının hep daha iyiye doğru gelişim gösterdiği, son dönemlerde ise daha temel ve tekrara düşer şekilde yapılar inşa edildiği gözlemlenmektedir. En büyük mimari gelişim, Babür'ün torunu olan Ekber ve sonrasında Şah Cihan dönemlerinde olmuştur.

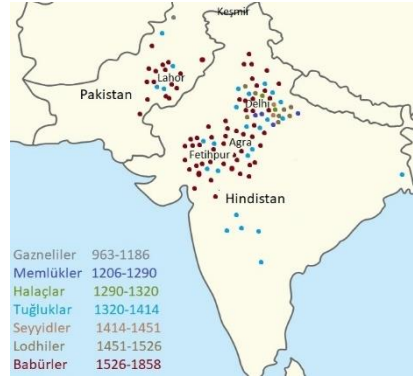
Babürler döneminde yapıların çoğu kırmızı kumtaşı ile inşa edilmiştir ve daha gösterişli olması için üzerlerine mermer, çini ve oyma desenli plakalarla kaplamalar yapılmıştır. Eserlerin yapımı için dünyanın farklı yerlerinden uzmanlar getirilmiştir. Babürler dönemine ait, araştırma kapsamında adı geçen eserlerin dışında, pek çok mimari eser bulunmaktadır.

4. Sonuç

Türklerin Güney Asya'da yaklaşık 700 yılını kapsayan bu araştırmada, Tarihi süreç ve mimari eserler dönemsel olarak incelenmiş, her dönemin kendi mimari üslubu ve kullanılan yapı malzemeleriyle ilgili benzerlikler tespit edilmiştir.

4.1 Türk Mimari İzleri

Kronolojik sıraya göre derlenen dönemler ve mimari eserlerin her biri, tek başına araştırma konusu olacak niteliktedir. Şekil 79'da, yapılan bu araştırmada bahsi geçen Türk devletlerinin, Hint yarımadasında bıraktığı mimari izler gösterilmiştir.

Şekil 79. Mimari Eserlerin Bulunduğu Bölgeler. (Figure 79. Regions of Architectural Artifacts.)

4.2 Hint-Türk Mimari Karakterleri

Hint mimari karakteri, genellikle taşlar ve kayalar üzerine oymalar ile oluşan çok büyük ve gösterişli yapılardan oluşmaktadır. Hindu tapınakları yeni bir tarz oluşturmuş ve bölgeye hızla yayılmıştır. Taşlar üzerine çiçekler, geometrik şekiller, tanrılar ve hayvanlar gibi pek çok ince işçilik isteyen desenler işlenmiştir. Kat kat yükselen ve yükseldikçe incelen bu süslü mimari üslup, zamanla Türk-İslam mimarisi ile harmanlanacak ve yeni Hint-Türk mimari karakteri ortaya çıkacaktır. Orta Asya Türk mimari karakteri, yüksek eyvanlar, çatının tamamını örten kubbeler, zeminden yükselen minareler, çiniler ve tezhib gibi özel işlemlerden oluşmaktadır. Türklerin Güney Asya bölgesine inmesi ile pek çok karakteristik özellik, bu bölgeye taşınmıştır. Yapılarda, yüksek ve dar girişler, ihtişamlı kapılar ve kemerlerle güç gösterisi yapılmıştır. Mimari tarz olarak, Türk mimarisinin kararlı çizgileri ve Hint-İslam etkileri görülmektedir. İnşa ettikleri yapılarda çok kararlı ve sade tasarımlar kullanmışlardır. Türk-İslam ve Hint mimari harmanlanması belli bir noktaya gelmiş ve yeni bir dil oluşmuştur. Eserlerde bölgede yaygın kullanılan kırmızı kumtaşı ve mermer gibi ana malzemeler göze çarpmaktadır. İnşaat süreçlerinde, yansıtılmak istenen üslup, kullanılan malzeme ve yapı ustasının etnik kökenine göre farklı tarzlar oluşmuştur.

4.3 Hint-Türk Mimarisi

Tarihsel süreçte, Müslüman Türklerin Orta Asya'dan Alt Kıta'ya inışı Gazneliler ile başlamıştır. 1001 yılında Kuzey Hindistan'ın fethedilmesi ile buraya yerleşen Gazneliler, özellikle Lahor bölgesinde pek çok şehirleşme ve restorasyon çalışması yapmıştır.

Günümüze ulaşan, Pakistan sınırları içerisinde bir anıt mezar mimari örneği vardır. Daha sonra Kudbeddin Aybek tarafından Delhi Türk Sultanlığı temelleri atılmıştır ve bu Sultanlık döneminde farklı beylikler yönetimi devralmıştır. Memlükler döneminde Kutbeddin Aybek tarafından yaptırılan Kuvvet-ül İslam Cami ve Kutb Minar, günümüze kadar özgün haliyle ulan en eski eserlerdendir. Ele Geçirilen Hindu tapınakları malzemeleri kullanıldığı bilgisi mevcuttur ve yapılar incelendiğinde pek çok farklı sanat tarzının bir araya getirildiği fark edilmektedir. Halaçlar, yönetime geçen ikinci beylik olur fakat Moğollar ile savaş içerisinde geçen kaotik bir döneme rastladıkları için sanat ve mimariye çok vakit ayıramazlar. Alai Darwaza onların dönemine örnek olarak gösterilebilecek sayılı eserlerdendir. Bölge yapı malzemelerine uygun kırmızı kumtaşı kullanılan kapı tasarımı kararlı çizgileri ile dikkat çekmektedir. Daha sonra Tuğluklar yönetimi ele geçirmiş ve pek çok mimari eser bırakmışlardır. Kalan Mescit döneminin en ihtişamlı ibadethanelerinden biridir ama ne yazık ki günümüzde bu taş yapı restorasyon adı altında yeşil ve beyaza boyanmıştır. Hindistan'ın önemli sorunlarından birisi, bakımsız kalmış fakat halk tarafından kullanılan eserlerin, sınırlı ekonomik şartlar altında yanlış şekilde onarılmasıdır. Seyyidler ve Lodhiler, kaybedilen toprakları geri kazanan beylik olmuş ve tahta geçmiştir. Dönemin en dikkat çekici mimari eseri Lodhi bahçeleridir. Bahçe içerisinde cami ve türbeler gibi pek çok yapı bulunmaktadır. Seyyidler ve Lodhiler döneminde türbe mimarisi çok gelişmiş ve daha ihtişamlı bir hal alamaya başlamıştır. Gelecekte Tac Mahal'e kadar varacak olan bu türbeler, sekizgen planları, büyük eyvanları ve Hint usulü chhatrileri barındırmaktadır. Yapıların çoğu günümüze korunmuş bir şekilde ulaşmıştır.

Babürler dönemine gelindiğinde, hanedanlık, Hint Yarımadası tarihinin en ihtişamlı dönemini yaşamıştır. Özel olarak getirttikleri sanatçı ve mimarlar sayesinde, zaten belli bir harmanlanma noktasına gelen Türk-Hint mimarisini zirveye çıkarmışlardır. Şah Cihan'ın eşi için yaptırdığı anıt Tac Mahal, parlak mermer taşı ve zarif tasarımı ile Dünyanın 7 Harikası listesine girmiştir. Dönemin yapıları genellikle kırmızı kumtaşı ile yapılmış ve mermer kaplamalar uygulanmıştır. Granit, kesme taş, alçı-sıva süslemeler ve kireç harcı dönemin yaygın kullanılan yapı malzemelerindendir. Süslü taş bezemeler, renkli camlar ve suyun tasarımlarda kullanımı, bu dönemde önem kazanmıştır. Babürler döneminde genel mimari üslup değişiklik göstermiştir. Ekber'in Hindu eşi için yaptırdığı Jodha Sarayı Hint mimarisine uygun olarak tasarlanırken Türk eşi için yaptırdığı Rukiye Begüm konağı Türk izleri taşımaktadır. Babürler dönemi sonlarına doğru (özellikle Evrengzeyb dönemi) mimaride bazı tekrarlara düşülmüştür. Bibi ka Makbara türbesinin, Tac Mahal tarzında yapılması buna bir örnektir. Benzer yapılar yapılsa da, tasarımda mutlaka farklı yorumlamalar göze çarpmaktadır. Yapıların tamamı incelendiğinde, çoğunun Delhi, Lahor, Fatehpur, Agra gibi dönemin başkentlerinde veya bu şehirlere giden yollar üzerinde inşa edildiği görülmektedir. Delhi gibi büyük bir şehri fetheden hükümdarlar bölge yönetimini ele geçirmiş demektir ve hemen kendi gücünü göstermek için ihtişamlı yapıların inşasını başlatır. Genellikle saray, cami, türbe ve kale gibi yapılar, aralarında en gösterişlileridir.

4.4 Öneriler

Günümüze özgün haliyle ulaşmış ve koruma altında olan pek çok eser mevcuttur. Yapıların bir kısmı günümüze ulaşamamış, bir kısmı yanlış restorasyon sonucu özgünlüğünü kaybetmiş, bir diğer kısmı da bakımsız ve harabe haldedir. Kalan Mescit gibi yanlış restorasyon uygulanan yapıların özgünlüğüne geri kavuşturulması için yeniden projelendirilmesi gerekmektedir. Bakımsız halde fakat hala kurtarılabilir durumda olan, özellikle Delhi Türk Sultanlığı erken dönemlerinde inşa edilmiş yapılar için sağlamlaştırma ve restorasyon yapılmalıdır. Bu yapılar genellikle yerleşim yerlerinden uzak olduğu için sadece turistik amaçlı restore etmek yerine yeniden işlevlendirme yapılırsa, bölgede hareketliliği sağlayacak ve harabe halindeki eserler tekrar yaşayan yapılar haline gelecektir. Türkler, Hint Yarımadasını terk etse de bölgede asla unutulmayacak ve bu topraklara değer katacak nitelikte pek çok hizmet ve mimari eser bırakmıştır.

Tablo 1'de, bu çalışmada adı geçen ve geçmeyen, Hint yarımadasındaki tüm eserler, dönemlerine ve kronolojik sıralarına göre listelenmiştir.

Tablo 1. Hint Yarımadasında Bulunan Türk Yapıları
Table 1. Turk Buildings in the Indian Peninsula

Dönemi	Yapı Adı	Yılı	Konum	Yaptıran / Mimar
Gazneliler	Graveyard Ghaznavid	9. y.y.	Hayber-Pakhtunva	—
Delhi Memlük Hanedanlığı	Kuvvet-ul İslam ve Kutb Minar	1193-1197	Delhi	Kudbeddin Aybek
Delhi Memlük Hanedanlığı	Acmer Cami	1200	Racastan	İl Tutmuş dönemi
Delhi Memlük Hanedanlığı	Jami Mescit (Khambhat)	1325	Gujarat	Aladdin Kılıcı/Mimar Ömer bin Ahmed El Kazaruni
Halaçlar	Alai Darwaza	1311	Delhi	Aladdin Kılıcı
Halaçlar	Siri Kompleksi	1303	Delhi	Aladdin Kılıcı
Tuğluklar	Gıyaseddin Tuğluk Türbesi	1323	Delhi	Tuğluk Hanedanı

Tuğluklar	Rukn-i Alem Türbesi	1324	Multan	Gıyaseddin Tuğluk
Tuğluklar	Nizamuddin Evliya Türbesi	1325	Delhi	Muhammed bin Tuğluk
Tuğluklar	Tilangani Türbesi	14.y.y.	Delhi	Firuz Şah Yönetimi
Tuğluklar	Cihanpanah Kompleksi	14. y.y.	Delhi	Muhammed bin Tuğluk
Tuğluklar	Begampur Cami	14. y.y.	Delhi	Firuz Şah Yönetimi
Tuğluklar	Kırki Cami	14. y.y.	Delhi	Firuz Şah Yönetimi
Tuğluklar	Kalan Mescit	1351-1388	Delhi	Firuz Şah Yönetimi
Tuğluklar	Vezirabad Cami	1351	Delhi	Firuz Şah Yönetimi
Tuğluklar	Hauz Has Kompleksi	1352	Delhi	Firuz Şah Yönetimi
Tuğluklar	Firuz Şah Türbesi	1354	Delhi	Firuz Şah Yönetimi
Tuğluklar	Firuz Şah Kotla Kompleksi	1354	Delhi	Firuz Şah Yönetimi
Tuğluklar	Jaunpur Fort Cami	1376	Jaunpur	İbrahim Naib
Tuğluklar	Atala Cami	1398	Jaunpur	Firuz Şah
Tuğluklar	Ahmedabad Cami Mescit	1424	Ahmedabad	I. Ahmed Şah
Tuğluklar	Sath Kombat Cami	15. y.y.	Bengladeş	Uluğhan
Seyyidler	Mübarek Şah Türbesi	15. y.y.	Delhi	Mübarek Şah
Seyyidler	Mubarakpur Cami	15. y.y.	Delhi	Mübarek Şah
Seyyidler	Muhammed Şah Seyyid Türbesi	15. y.y.	Delhi	Seyyid Hanedanlığı
Lodhiler	Lodhi Bahçesi Bara Gumbad	1490	Delhi	Sikander Lodhi
Lodhiler	Shish Gumbad	15 y.y.	Delhi	İbrahim Lodhi
Lodhiler	Sikandar Lodhi Türbesi	1518	Delhi	İbrahim Lodhi
Lodhiler	Nili Mescidi	16. y.y.	Delhi	Lodhi Yönetimi
Lodhiler	Derviş Şah Cami	16. y.y.	Delhi	Lodhi Yönetimi
Lodhiler	Baoli Kompleksi	16. y.y.	Delhi	Daulat Han
Babürler	Sambhal Jama Mescidi	1526	Sambhal	Babür
Babürler	Kabuli Bağ Cami	1527	Panipat	Babür
Babürler	Ayodhya Cami	1528	Ayodhya	Babür
Babürler	Aram Bagh	1528	Agra	Babür
Babürler	Cemali Kemali Mescit	1529	Delhi	Sikandar Lodi - Humayun
Babürler	Purana Kila Kompleksi	1538	Delhi	Humayun
Babürler	Humayun Türbesi	1565-1572	Delhi	Ekber / Mimar Gıyas
Babürler	Agra Kalesi	1565	Agra	Ekber – Şah Cihan

Babürler	Musamman Burj	1631-1640	Agra	Ekber – Şah Cihan
Babürler	Cihangir Sarayı	16. y.y.	Agra	Ekber
Babürler	Bülend Darvaza	1575	Fetihpur	Ekber
Babürler	Panç Mahal	16. y.y.	Fatehpur	Ekber
Babürler	Jodha Bai Sarayı	16. y.y.	Fatehpur	Ekber
Babürler	Meryem Konağı	16. y.y.	Fatehpur	Ekber
Babürler	Sultan Begum Evi	16. y.y.	Fatehpur	Ekber
Babürler	Diwan-i-Khas Fetihpur	16. y.y.	Fatehpur	Ekber – Şah Cihan
Babürler	Ulu Cami	1572	Fetihpur	Ekber
Babürler	İslam Han Türbesi	16. y.y.	Fetihpur	Ekber
Babürler	Selim Çisti Türbesi	16. y.y.	Fetihpur	Ekber
Babürler	Hiran Minar Fetihpur	16. y.y.	Fetihpur	Ekber
Babürler	Lahor Kale Kompleksi	16. y.y.	Lahor	Ekber - Cihangir
Babürler	Attock Kalesi	16. y.y.	Pencap	Ekber
Babürler	Athpula Köprüsü	16. y.y.	Delhi	Ekber
Babürler	Allahabad Kalesi	1583	Allahabad	Ekber
Babürler	Ekber Türbesi	1605-1613	Sikandra	Cihangir
Babürler	Hüsrev Bağ	1605-1625	Allahabad	Cihangir
Babürler	Meryem Zamani Cami	1611-1614	Lahor	Cihangir
Babürler	Anarkali Türbesi	1615	Lahor	Cihangir
Babürler	Hiran Minar	1607-1620	Pencap	Cihangir – Şah Cihan
Babürler	Achabal Bahçe	1620	Achabal	Nur Cihan
Babürler	İtimad-üd Devle Türbesi	1622-1628	Agra	Nur Cihan
Babürler	Nagina Mescidi	1631-1640	Agra	Şah Cihan
Babürler	Moti Mescit Lahore	1635	Lahore	Cihangir
Babürler	Tac Mahal	1632-1654	Agra	Şah Cihan / Mimarları Üstad İsa Muhammed Efendi ve diğerleri
Babürler	Muhabbet Han Cami	17. y.y.	Peşaver	Şah Cihan Yönetimi
Babürler	Vezir Han Cami	1634-1641	Lahor	Şah Cihan Yönetimi
Babürler	Dai Anga Cami	1635	Lahor	Şah Cihan Yönetimi
Babürler	Cihangir Türbesi	1637	Lahor	Şah Cihan
Babürler	Lal Kila Kompleks	1638-1648	Delhi	Şah Cihan
Babürler	Şalimar Bağ	1641	Lahor	Şah Cihan

Babürler	Moti Mescit Agra	1646-1653	Agra	Şah Cihan
Babürler	Cama Mescidi	1650-1656	Delhi	Şah Cihan/ Mimar Üstad Halil
Babürler	Şah Cihan Cami	1659	Thatta	Şah Cihan
Babürler	Moti Mescit Delhi	1659-1660	Delhi	Evrengezeb
Babürler	Gyanvapi Mescidi	1669	Varanasi	Evrengezeb
Babürler	Badişahi Mescit	1673-1674	Lahor	Evrengezeb
Babürler	Bibi ka Makbara Türbesi	1679	Evrengabad	Azam Şah
Babürler	Sunehri Cami	1753	Lahor	Mimar Buhari Han
Babürler	Safdar Jung Türbesi	1754	Delhi	Ahmed Shah Bahadur

Kaynakça

- Anthony W., Howard C. (1983). "The Tughluqs: Master Builders of the Delhi Sultanate" . Muqarnas. Brill. 1: 123–166.
- Asher., Blanshard C. (1992) Architecture of Mughal India, s. 26-36
- Atay, F. R. (1943). Hind. İstanbul, Semih Lütfü Kitabevi, s. 3-10.
- A. Petersen, (1996) Dictionary of Islamic Architecture, London, s. 241-243.
- Bakshi. S. R. (1995) Delhi Through Ages pp. 29–35.
- Barnier F. (1968) Travels in the Mughal Empire, tr. Rep.
- Bayur, Y. H. (1987) Hindistan Tarihi. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 15-65.
- Begley, Wayne E. (1979). The Myth of the Taj Mahal and a New Theory of Its Symbolic Meaning. p. 7–37
- Blair S., Bloom J. M. (1994). The Art and Architecture of Islam 1250-1800. Yale University Press. p. 199.
- Boz Demir, A. Ö. & Cengiz, C. (2021). Ilıman-Nemli İklim Bölgelerinde Kentsel Alanlarda Biyoklimatik Konfor. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (32), 1134-1139.
- Cönce, S. (2022) Dehli Türk Sultanlığı'nda Memlük Sistemi, Geçmişten Günümüze Türkiye-Hindistan İlişkileri Uluslararası Sempozyumu s. 11-32
- Çelik, H. K. & Şakar, G. (2022). Geçmişin ve Geleceğin Yapı Malzemesi Olarak Ahşap: Yapı Mühendisliği Çerçevesinde Bir İnceleme. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (36), 298-304.
- Demirel Ş. (2007). Hindistan'da Türk İzleri. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. 10-15 Eylül, Ankara, s. 95-99
Erişim adresi: <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/DOĞUBİLİM-ÇALIŞMALARI.pdf>
- Desai Z. A. (1971) Mosques of India, New Delhi p. 5-7
- Desai Z. A. (1970) Indo-Muslim Architecture, New Delhi p. 18-22
- Erdoğan M. (1996) Gazneliler, TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim tarihi: 18.11.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazneliler#1>
- Farooqi. N. R., Delhi Sultanlığı, TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim tarihi: 18.11.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/delhi-sultanligi>
- E. Koch, (1991) "The Copies of the Qutb Minar", Iran, XXIX, London, s. 95-107.
- Golden, Peter B. (1992), An Introduction to the History of the Turkic Peoples
- Gömeç, S. Y. ve Çelikleş M. M. (2019) Hindistan'da Türkler Cilt: 4 Ankara, Berikan Yayınevi s. 15-28, 65-84.
- Haidar M. Akıncı H. (2008). Indo-Turkish Architecture. İstanbul, Graphis Matbaa, s. 53-60, 109-130.
- Halıcı G. (2007) Pakistan'da Babürlüler Dönemi Mimari Eserleri. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. 10-15 Eylül, Ankara, s. 179-182 Erişim adresi: <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/DOĞUBİLİM-ÇALIŞMALARI.pdf>
- Harle, J.C. The Art and Architecture of the Indian Subcontinent, Second Edition. Yale University Press, p. 18-27
- Jonathan M. Bloom; Sheila S. Blair (2009). The Grove Encyclopedia of Islamic Art and Architecture. Oxford University Press. p. 1.
- Khan A. N. (1991). Development of Mosque Architecture in Pakistan. p. 71.
- Khan, M. I. (2000). World heritage: sites in Pakistan. p. 88.
- Kişmir, A. (2019) Pakistan Tarihinde Türkler I. Ankara, Demavend Yayınları, s. 18-35.
- Koch, E. (1994). Diwan-i 'Amm and Chihil Sutun: The Audience Halls of Shah Jahan. In Muqarnas XI: An Annual on Islamic Art and Architecture.
- Koch, E. (2006). The Complete Taj Mahal: And the Riverfront Gardens of Agra.
- K. V. (1983) Soudra Rajan, Islam Builds in India, Delhi, s. 4-20, 50-54, 73.
- Latif, S. M. (1892). Lahore: Its History, Architectural Remains and Antiquities: With an Account of Its Modern Institutions, Inhabitants, Their Trade, Customs, &c. New Imperial Press Oxford University. p. 426.
- Macun, İ. (1990) Hindistan'da Türk Müslüman Mimarisi. Ankara Üniversitesi, Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 33, Ankara. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1242/14173.pdf>
- McKibben W. J., (1994), The Monumental Pillars of Firuz Shāh Tughluq, Ars Orientalis, Vol. 24, pp. 105–118
- Merçil, Erdoğan (1991). Gaznelilerin Hindistan Siyaseti, Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul.

- Moinifar, Heshmat H. (2013). Taj Mahal as a Mirror of Multiculturalism and Architectural Diversity in India.
- Nath, R. 1978. History of Sultanate Architecture. New Delhi, Abhinav Publications, 98-100.
- Nayar M. (2002) A Panipat Won Fort the Lodhi's Erişim Tarihi (27.12.2022) <https://web.archive.org/web/20090802215938/http://www.hinduonnet.com/2002/10/16/stories/2002101608260400.htm>
- P. Brown, (1981) Indian Architecture (Islamic Period), Bombay, s. 9, 11-12.
- P. Varma, (1987) Delhi and Its Monuments, New Delhi, s. 21-37.
- Rajendran, V. Architectures during the Sayyid Dynasty and Lodhi, p. 3.
- Rajput A B (1963) Architecture in Pakistan. Pakistan Publications, pp. 8-9
- Rani, A. (1991) Tughlaq Architecture of Delhi, p. 33.
- R. J. Mehta, (1976) Masterpieces of Indo-Islamic Architecture, Bombay, tür.yer.
- Sarda H. B. (1911). Adhai-Din-ka-Jhonpra. pp. 68-74.
- Sayed, M., (2007). Kalan Masjid A Pre Mughal Structure in Mughal Delhi. Erişim Tarihi (27.12.2022) <https://chiraghdilli.com/2017/02/21/kalan-masjid-a-pre-mughal-structure-in-mughal-delhi/>
- Sen S. N. (1999). Ancient Indian History and Civilization. New Age International. pp. 328-334.
- Shankar R. (2010). "Memoirs of a Mosque" India Today
- Schwartzberg, Joseph E. (1978). A Historical atlas of South Asia. Chicago: University of Chicago Press. p. 147.
- Srivastava, A.L (1966). The Sultanate of Delhi (711 - 1526 A.D), Agra: Shiva Lal Agarwala and Company, p. 245
- Surendra S. (2004) Indian Architecture: Islamic Period, 1192-1857. New Delhi: Prakash Books India, p. 34.
- Tadgell, (1990) Christopher The History of Architecture in India. Phaidon Press, Singapore
- TDK. (2022). Türk Dil Kurumu. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Tezcan B. (2002) Indo-Turkish Symposium p.39.
- Toker H., URDUCA, TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi 26.12.2022 <https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1> .
- Ur-Rahman, A. (1936). History of Jama Masjid and interpretation of Muslim devotions. pp. 8-9.
- URL 1) Baig A. U. (Fotoğrafçı). (2015.12.24). The Unknown Tomb of Ghaznavid. [dijital görsel]. Alındır. <https://www.flickr.com/photos/67227577@N03/23848047383>
- URL 2) Vikipedi. (2017.07.05). Kutub Minar ve Anıtları. [dijital görsel]. Alındır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kutub_Minar_ve_An%C4%B1tlar%C4%B1
- URL 3) Kapur V. S. (Fotoğrafçı). (2011.09.11). Adhai Din ka Jhonpra. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 23.10.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Adhai_Din_Ka_Jhonpra
- URL 4) Wikipedia. (2022.11.19). Territory Controlled by Khaljis. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 14.10.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Khalji_dynasty#cite_note-1
- URL 5) Wikipedia. (Fotoğrafçı). (2022.10.03). Alai Darwaza. [dijital görsel]. Alındır. https://en.wikipedia.org/wiki/Alai_Darwaza
- URL 6) Wikipedia. (Fotoğrafçı). (2014.07.31). Tomb of Shah Rukn-e-Alam. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 20.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Shah_Rukn-e-Alam
- URL 7) Flickr, Perfilov M. (Fotoğrafçı). (2006.12.11). Kalan Masjid. [dijital görsel]. Alındır. http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00routesdata/1300_1399/delhisultanate_mid/kalanmasjid/kalanmasjid.html
- URL 8) Khandkar S. (Fotoğrafçı). Atala Masjid. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 09.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Atala_Mosque,_Jaunpur
- URL 9) Archnet. (Fotoğrafçı). Muhammad Shah Sayyid Mausoleum [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 29.11.2022. <https://www.archnet.org/sites/3984>
- URL 10) INTACH. (Fotoğrafçı). Lodi Garden Monuments. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 08.12.2022. <https://artsandculture.google.com/story/4wVRRUyWORMA8A>
- URL 11) Wikipedia. (Fotoğrafçı). (2012.05.01). Humayun's Tomb. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 13.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Humayun%27s_Tomb
- URL 12) Viator. (Fotoğrafçı). Fatehpur Sikri. [dijital görsel]. Alındır. <https://www.viator.com/Agra-attractions/Fatehpur-Sikri/d4547-a13557>
- URL 13) Kassim S. J. (Fotoğrafçı). (2017.10.24). Revisiting the Lrgacy of Fatehpur Sikri. [dijital görsel]. Alındır. https://www.researchgate.net/figure/Panch-Mahal-was-also-known-as-the-Badgir-which-means-the-wind-catcher-tower_fig43_320370748
- URL 14) Arkeowomen. (2017.05.23). Fetihpur Sikri Ulu Cami. [dijital görsel]. Alındır. <https://arkeowomen.blogspot.com/2017/05/fetihpur-sikri-ulucamii.html>
- URL 15) Wikipedia. (Fotoğrafçı). (2007.09.29). Origins and Architecture of the Taj Mahal. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 18.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Origins_and_architecture_of_the_Taj_Mahal
- URL 16) Khanacademy. The Taj Mahal. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 18.12.2022. <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/south-east-se-asia/india-art/a/the-taj-mahal>
- URL 17) Researchgate. Taj Garden. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 25.12.2022. https://www.researchgate.net/figure/Taj-Mahal-plan-used-as-the-basis-for-the-fractal-analysis-Source-Col-Hodgsons-survey_fig3_350191866
- URL 18) 2.oberlin. Taj Mahal Section. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 25.12.2022. <https://www2.oberlin.edu/images/art234/MR-021.JPG>
- URL 19) Fourwheeldriveindia. (2019.10.24). Interior of Taj Mahal. [dijital görsel]. Alındır. Erişim Tarihi: 18.12.2022. <https://www.fourwheeldriveindia.com/blog/interior-of-taj-mahal/>

- URL 20) Outlookindia. (2022.11.30). Up Close and Personal: The Designs on the Taj Mahal. [dijital görsel]. Alıntıdır. Erişim Tarihi: 18.12.2022. <https://www.outlookindia.com/outlooktraveller/explore/story/72521/up-close-and-personal-the-designs-on-the-taj-mahal>
- URL 21) Vereshchagin V. V. (Ressam). (1876). 19th Century Oainting of the Moti Masjid. [dijital görsel]. Alıntıdır. Erişim Tarihi: 12.09.2022. <https://wikioo.org/tr/paintings.php?refarticle=8XZ4RQ&titlepainting=Moti+Masjid+%28Pearl+Mosque%29%2C+Agra&artistname=Vasily+Vasilevich+Vereshchagin>
- URL 22) Wikipedia. (Fotoğrafçı). (1976.10.22). Moti Masjid Agra Fort [dijital görsel]. Alıntıdır. Erişim Tarihi: 21.12.2022. [https://en.wikipedia.org/wiki/Moti_Masjid_\(Agra_Fort\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Moti_Masjid_(Agra_Fort))
- URL 23) Wikipedia. (Fotoğrafçı). (2019.08.12). Jama Masjid Delhi [dijital görsel]. Alıntıdır. Erişim Tarihi: 21.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Jama_Masjid,_Delhi